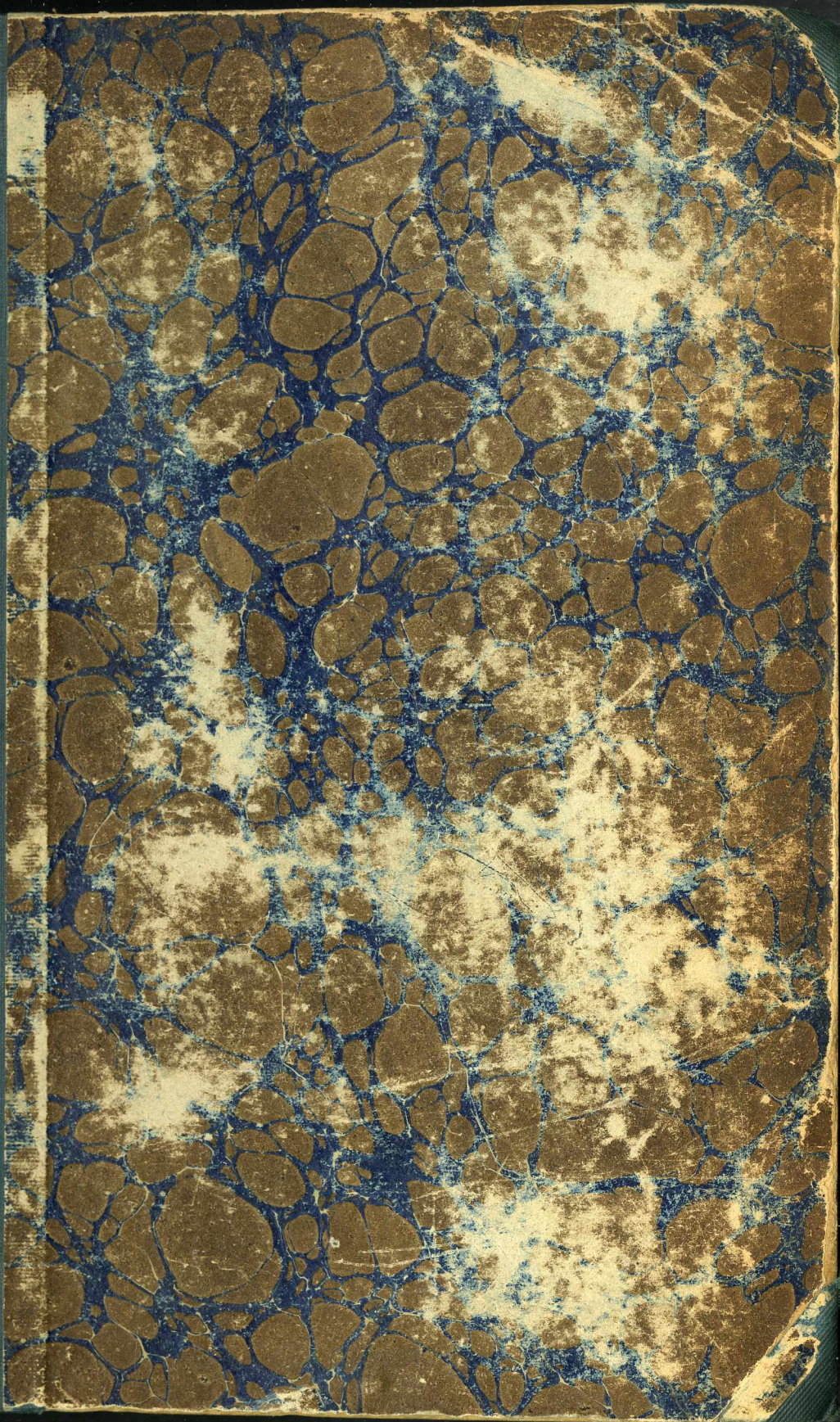


Politikai  
röpiratok.

132.



132  
1151

EGY PÁR SZÓ

A KATHOLIKUS

# AUTONOMIÁRÓL

HAZÁNKBAN.

ÍRTA

L  
SIMONYI IVÁN.

3.

~~~~~  
PEST, 1870.

AIGNER LAJOS.

Ara 45 kr.

F



EGY PÁR SZÓ

A KATHOLIKUS

# AUTONOMIÁRÓL

HAZÁNKBAN.

ÍRTA

SIMONYI IVÁN.

PEST, 1870.

AIGNER LAJOS.

Ára 45 kr.

L. 175200565480

EGY PAR SZO

A KATHOLIKUS

Dr. BALLAGI GÉZA.

HÁZANKBAN

IRTA

SIMONYI IVÁN

Pest, 1890

ALGER KÁROLY

Wigand K. F. könyvnyomdája, Pozsonyban.

## TARTALOM.

---

- I. Mi történt egykor Schildában? — Egy szó a miniszterhez.
  - II. Miért törődnek oly keveset a katolikusok autonómiájukkal? Helytelen nézetek a dogmákról. Bizonyítás a protestans dogmatikából, a reformáció első korszakából. Egyéb okok, hogy a reformot nem a hitelvekkel kell kezdeni. Mindenek előtt a külső szerkezetet kell megváltoztatni. Ez leginkább oka, hogy a keresztyénség culturellénes factorrá lett.
  - III. Mit értettek hajdan autonomia alatt? Romával egyesült keleti egyházak. Gallikán egyház. Magyar egyház.
  - IV. Melyek valódi indító okai a mi autonómiánknak? Szabad egyház szabad államban. Minő értelme van annak Magyarországon.
  - V. A választási módozat rövid kritikája.
  - VI. Ezen választási módozat nem jött törvényes módon létre. Annak bizonyítása közjogi szempontból, és a szabad egyház szempontjából. A szabad egyházat épen a katolikus vallásra nézve annak jelen szerkezete, és a tervezett Autonomia mellett nem akarjuk.
  - VII. Keresztyén katolikus autonomia programmja, Krisztus szándékaiból és a valódi keresztyénség elveiből indokolva. A papság hatásköre. Concessio az egység s papi tekintély kedvéért. A külső szervezet legyen demokratikus. A papi állomások betöltése. Coelibatus. Szerzetek. Vagyon- és oskolaügy.
  - VIII. Hová jutunk, ha ezen autonómiát nem érhetjük el.
  - IX. Képzelt veszélyei a szabadelvű reformnak. A szabadelvű pártnak indifferentismusa. Mit tevék legyünk?
-



## I.

### Mi történt egykor Schildában? — Egy szó a miniszterhez.

„Schilda“ városáról, ezen német Abderáról, melyet különben a magyar ember „Krähwinkel“ elnevezés alatt jobban szokott ismerni, sok féle épületes historia kering német szomszédaink ajkán. A következő nem lesz reánk nézve egészen tanulság nélküli.

A „schildai“ polgárság panaszt emelt a polgármester és körültekintő tanács előtt a város birái ellen. Számos adatokkal bizonyították azon ügyis köztudomású tényt, hogy a birák az igazságszolgáltatást csak nyereség és önkény eszközévé teszik, hogy ennek folytán az igazság tekintélye és az üzleti bizalom napról napra csökken. A polgárok tehát a polgármester kinevezése helyett szabad választást kívántak, amint Németország egyéb városaiban amúgy is szokás volt.

A polgármester és tanácsa, bölcs határozat folytán az egész ügy megvizsgálásával és eldöntésével magokat a vádlott birákat bízták meg. Az általok hozott határozat természetesen ily formán hangzott: A vádak teljesen alaptalanok, a polgárság szószólói mint izgatók és békeháborítók megbüntetendők. A bírói kar különben a jót még ellenfelei részéről is hajlandó elfogadni, és elismeri, hogy a biráknak szabad állást kell elfoglalniok. Azért a biróság saját magát fogja begyakorlott és betanított irnokai és segédei sorából kiegészíteni, minden további ellenőrzés nélkül. Hasonlóan készek annak bizonyosságát adni, miszerint korántsem szándékuk, a polgárságot a józan és megengedett befolyástól kizárni; e végett tehát minden új bírói szék betöltése az öszvegyült polgárságnak trombitaszó mellett tudtul adandó, a polgárságnak szabadságában állván, azt „vivat“ kiáltásokkal helybenhagyni.

A schildai tanács és a polgárnagy ezen bölcs javaslatot a lakosok nem csekély meütközése daczára elfogadta.

Ezen a kecskét kertésszé tevő épületes historia okvetle-

nül eszébe fogja juttatni mindenkinek autonomiánknak eddigi „mise-en-scène“-jét.

Az egész világ rég tudja, miszerint a katolikus egyház főbaja a hierarchikus szerkezet, a papi korlátlan hatalom; az egész világ tudja, hogy ez teszi a katolikusokat közönyösekké s idegenekké saját vallásuk iránt; ez teszi a katolicizmust haladás elleni factorrá.

Cultuszminiszterünk mindennek daczára, az autonomia eszméjét, mely tagadhatlan egy szép jövőnek csirája lehetne, nem képes másként valósítani, minthogy előbb Simorral és a főpapokkal conferál, a primást felszólítja, hogy az autonomia tervét kegyesen megvetni méltóztassék.

A primás egy kis vonakodás után kezét mossa, a főpapság azon természetes feltétel mellett, ha csak a gyeplő kezében marad, a dolgot nem ellenzi. Mi, világi hivek, egy szép reggel valamit hallunk harangozni szabad államról, szabad egyházzól, és pedig oly helyekről, honnét ilyesmit közönségesen nem szoktak hangoztatni.

A püspöki kar által kidolgozott választási módozatok alapján a plébániákban öszvegyül 15—20—80 ember, a plébános valamit beszél autonomiáról, a jelenlévők legnagyobb része nem igen látszik tudni, mily fán terem ez a gyümölcs. A plébános felolvas és ajánl valamely nevet, a közönség obligát éljen-kiabálás után szétoszlik. Az érdemes választók, valamint az egyéb közönség nem igen tudja, mi célja, mi vége legyen az egésznek.

És így szerencsésen sikerült egy szép reggel a hazát egy előcongressussal megajándékozni, melyen az Apponyiak dicsőítő hymnusokkal a primásra kezdik a nyitányt, melyen Deáknak a szélső bal szerepe jutott, melyben a Ghyczyek a mandatumot épen nem fogadják el. Oly congressust nyerrünk, melyen a katolikus egyház rákfenéit s égő sebeit csak egy szóval is említeni senki sem merészli, habár a congressus falain kívül fű fa arról beszél, a verebek is azokról csiripelnek.

A világiak egész serege egy papnak, egy ezer erkölcsi és anyagi bilincsek által lelánczolt papnak engedi át a dicsőséget, a főtisztelendő conferenciának emlékezetébe hozni, hogy talán úgy a vallás, mint az emb eritőkélyesbülés érdekében jó lenne, ha a katolicizmus a kor győztes eszméivel kibékülne. Persze hogy az ilyes embert ajtatos elszörnnyüködéssel cserben kell hagyni, hogy még az autonomia érdekében dolgozó liberalis lap is ily beszédre aggodalmas pofát vág.

Az ilyes intermezzók természetesen nem változtatnak a dolgok menetén, sikerül egy oly választási módozatot létrehozni, mely magához hasonlót a kerek világon hiába keresne, mely kizárólag a hierarchia érdekében van szerkesztve.

Oh Schilda! Oh hazám! így kiált fel Heine valahol!

Tisztelt cultuszminiszter úr! A magyar ember nem rendelkezik német phlegmával, nem rendelkezik „Heine“-féle frivolitással! A magyar ember még nem feledte el, hogy hazája mindig a vallásos felvilágosodás hazája volt, még oly korban is, hol a magas műveltségű spanyol, olasz és frank-államokat e tekintetben komor sötétség fedte. A magyar ember fájdalommal észleli, hogy vallásos dolgokban mai nap azok mögött elmaradozik, kiket félvállról szokott volt nézni. A katolikus magyar ember sajnálva látja, hogy a mozgalom eddigi menete után az autonomia minden liberalis frázisok daczára nem fog mást eredményezni, mint a papi uralom megerősítését, az úgynevezett egyházjavaknak korellenes czélokra fordítását és a catholicismus külső egyházszerkezete nagyszerű hiányainak újból szentesítését.

Ön, tisztelt uram, mint költő, szónok, tudós és mint tiszta jellem a halhatatlanság babérkoszoruját már rég homlokára tűzte. Ne halványítsa el azt, oly térre lépven, melyen eszményi felfogású szelid jelleme az akadályokkal sikeresen megküzdeni képtelen. Ön minden magyar ember, minden művelt ember szívében örökké fog élni, ne lépjen oly útra, mely által emléke egyúttal keserű érzelmeket fog kelteni; ne hagyja magát e tekintetben oly hangok által elámíttatni, melyekből vagy az önérdék szól, vagy melyek a dolgot messziről nézik és csak bizonyos liberalis jelszavak után ítélnék. <sup>1)</sup>

Nem szenvelgés, nem vallási közöny, nem a realis alapot nélkülöző idealismus mondják ezen szavakat tollamba, hanem vallásos érzelmem és a valódi keresztyénségnek szeretete, a haladás és tökélyesbülés utáni törekvés. Vajon igazam van-e avagy nincs, — döntse el ezen igénytelen dolgozat, melynek hiányait mind tartalmára mind alakjára nézve a szent czél némileg ki fogja menteni <sup>2)</sup>.

<sup>1)</sup> Például: „Reform der römischen Kirche an Haupt und Gliedern.“ Leipzig, 1869, Dunker und Humblot, mely munka kívánalmi jóval túlmennek az általom szabott határon. Vajha miniszterünk ezen elvek csak egy részét tetteleg iparkodnék elősegíteni!

<sup>2)</sup> Egy pár cikk folytán, melyeket jelenlegi lakóhelyem napi lapjában az autonomiáról német nyelven közöltem, (Pressburger Zeitung, „Concil und Congress.“ 1870. január. 8. 9. 10. 11. sz. „Ein christkatholisches Programm.“ ugyanott 19. sz. a. Schreiber A. kiadása) több helyről felszólítottak hogy nézeteimet egy önálló füzetben közzétennem. A munka elkészülte után kezdődött az országgyűlésnek az autonomiát illető nevezetes debattja. Azon körülmény, hogy igénytelen dolgozatom főpontjai országos tekintélyek által szabatos és határozott kifejezést nyertek, megvallom, még inkább bátorított, hogy munkámat a nagy közönség elé bocsássam. Sajnálom, hogy Schwicker érdekes munkája: „Die Katholiken-Autonomie in Ungarn. Wesen, Geschichte und Aufgabe derselben“ csak e röpirat sajtó alatti léte idejében jutott kezemhez, ámbár szintén megvallom, hogy az autonomia részletezett története eddigi nézeteimet újból megerősítette.

## II.

**Miért törődnek oly keveset a katolikusok autonómiájukkal? Helytelen nézetek a dogmákról. Bizonyítás a protestáns dogmatikából a reformatio első korszakából. Egyéb okok, hogy a reformot nem a hitelvekkel kell kezdeni. Mindenek előtt e külső szerkezetet meg kell változtatnunk. Ez leginkább oka annak, hogy a keresztyénség culturellenés factorrá lett.**

Mi katolikusok reformmozgalmainkkal igen furcsa helyzetben vagyunk. Tagadhatlan, hogy autonómiánk üdvös újításokhoz nyújt tért, ha t. i. ezen tért erélylyel el tudnók foglalni. De erély helyett a legnagyobb közönnyel s indifferentiával sőt ellenszenvvel találkozunk épen az értelmiség, épen a jobbak részéről. Bizonyítják ezt eléggé az eddig történtek; bizonyítja ezt ama népszerűtlenség, melybe az autonómiának világi szószólói minden liberalis frázisaik daczára jutottak, és a jövőben még inkább jutni fognak.

Hány köztiszteletben álló katolikus nem vallja-e be nyilván és minden habozás nélkül, hogy csak a humanismus keresztyén elvek és a haladás érdekében fekszik, ha az, mit most catholicismusnak szokás nevezni, minél előbb tönkre jut; vallásos emberek vonakodnak a catholicismus consolidálásához kezet nyújtani; azt mondják, a kath. papság kezében lévő roppant vagyont specificus katolikus czélokra fordítani koránt sem akarják, katolikus felekezetű iskolának nincs semmi értelme sat.

Ezen jelenségeknek — kettő az oka:

1-ör A catholicismus maga.

2-or Az út és mód, melyen az autonómiát életbe léptetni akarják.

Szóljunk egyelőre az elsőről, a katolikus vallásról magáról.

Minden vallásfelekezetben (ezt pedig eleget hallottuk) meg kell különböztetnünk, a hittani tétéleket, az úgynevezett dogmatikus részt, az egyháznak külszerkezetétől.

A dogmákat azon változhatlan szellemi kapocsnak szok-

ták tekinteni, melyek az egyház hiveit egy egészszé egyesítik.

A nem dogmatikus rész, az egyháznak szerkezete, a mód, mely szerint a papi állomások betöltetnek, p. javak kezelése, bizonyos egyéb kötelező szabályok, a cölibatus, még a katolikus egyházban is hely és idő szerint különböztek és most is különböznek, bár sok erőmegfeszítés fordítottatott arra, ezen külső szerkezetben is egyöntetűséget létrehozni.

Tudjuk, — a dolgot tagadni csak önámítás volna, — hogy épen a katolikus hitelvek sok ellenszenvvel találkoznak, hogy sokan, míg a dogmák nem változnak, az egyéb reformoktól nem várnak üdvös eredményt.

Ezen nézet sok tekintetben téves. Röviden kifogjuk mutatni, hogy nem a dogma, hanem kiválólag a katolikus külső egyházszerkezet azon tényező, mely ezen hitfelekezetet a haladással ellentétbe helyezte. Nem csak a katolikus, hanem ép úgy csaknem minden egyéb keresztyén és nem keresztyén felekezet hitelvei olyanok, hogy az ész és tudomány bírálata előtt meg nem állhatnak. A vád, hogy a katolikus dogmák mindegyike észtól és igazságtól távolabb állanak mint bármely más keresztyén valláséi, igazságtalan; vegyünk csak pár példát. A purgatoriumnak alapeszméje, hogy t. i. a gonosz halála után nincs azon lehetőségtől megfosztva, a tökélyesbülés fokozatán újból a végcélig emelkedni, bölcseletileg sokkal inkább igazolható mint az evangélikusoknak hitelve, mely csak egy remény nélküli végtelen poklot állít fel. Hasonlóképen az angyalokkal, elholt embertársainkkal, szentekkel való közösség nem csak szép, költői, de az emberi természetben mélyen gyökerező eszme. Avagy nem ugyanazon alapgondolaton alapszik-e a mesmerismus, a delejes közlekedés másvilági lényekkel (spiritismus), egész a kopogó szellemekig és asztalokig —? Ez pedig mind oly dolog, mely eminens protestans országokban leginkább elterjedt, és számos tudományos ember által védelmeztetett. Szerző nem egy felvilágosodott, tudományosan képzett embert ismer, ki egy személyes Isten lehetőségét tagadja, de egy gazdag daemonvilág lehetőségében hisz. Sokratesról, Napoleonról mondják, hogy védszellemekben (védangyalokban) hittek.

Másrészt nézzük az evangélikusoknak egy két dogmáját, pl. az ágostai vallomás 4. és 20. fejezetét, mely szerint nem tetteink és érdemeink, hanem csupán Krisztus malasztja és a hit által üdvözölhetünk, nézzük Calvin tanát a praedestinatioról, vajjon ezen tételek nem mondanak e a bölcselemnek az erkölcsiségnek teljeseen ellen?

Ami pedig a catholicismusnak annyira ellenzett tanait illeti, pl. a csalhatatlan egyházzól, — úgy ezen tan veszélyességét teljesen elveszítené, ha a katolikus egyház hierar-

chikus szerkezett helyett demokratikus alapon állana, minden pásztor a káplántól egész a pápáig szabad és alkotmányos választás folytán foglalná el helyét, és a pápa (a constanci és báseli zsinat értelmében) a szabályosan tartandó általános zsinatoknak lenne alá rendelve. Feltéve, hogy gondoskodnánk arról, miszerint az ily zsinat az egyház valódi többségét tükröztetné vissza, a fentidézett gyűlölt dogma nem jelentene mást, mint hogy a majoritás nézetei lesznek döntők. Ép úgy az excommunicatiók, bűnbocsánat megtagadása, a gyónás intézménye, bucsuosztások káros élőket teljesen elvesztenék, ha a hierarchia hatalmát megtörni és minden kényszerrel távol tartani sikerülend.

Általában azon nézet, hogy evangélikus testvéreink szabad fejlődéseket dogmaiknak köszönik, téves. Ha nekik nem sikerül a papi uralmat megtörniök, a tespedést, szellemi bilincseket, a vakhítű türelmetlenséget ép oly kevésbé fogják megátolhatni, mint azt mi nem tudtuk.

Legbiztosabb bizonyosága ezen állításnak azon tény, hogy a protestansok az első időben, hol a nép a vak engedelmességtől, a határtalan papi befolyástól a reformatio daczára elszokni nem tudott, csaknem annyi türelmetlenséget, vakhítűséget tanúsítottak mint azon egyház, melyből az imént kiléptek.

Luther, Calvin, Beza, Knox, Cranmer, Melanchthon egytől egyig minden szabad gondolkodást, mely saját észjárásukon túlment, erőhatalommal igyekeztek elnyomni. A szabad protestans Genfben Servet Calvin sürgetése folytán máglyán halt meg, mert a szent háromságot tagadta; szintén Svájcban Gentilis szabad gondolkodása miatt bárd által, egy a zsidó hitre áttért egyén, máglyán végeztetett ki. Castello (Chatillon) a reformatio vezetőitől üldözve legnagyobb nyomorban halt meg; üldöztetésének pedig nem volt más oka, mint hogy türelmességet prédikált, Salamon „énekek énekét“ egyszerűen szerelmi dalnak nyilvánította és Calvin tanait megtámadta. <sup>1)</sup>

Melanchthon más világrészek létezését tagadta, és pedig ugyanazon okoknál fogva, melyek alapján szent Ágoston és mások azelőtt Amerika létezését eretnek állításnak nyilvánították. Melanchthon t. i. így szól: „Csak egy Isten fia vagy; ez pedig Krisztus urunk, ki ezen világunkra jöven csak egyszer halt meg s csak egyszer támadt föl a halottakból; más hol pedig nem mutatkozott, nem halt meg s a halottakból fel nem támadott; mi tehát nem képzelhetünk más világokat,

---

<sup>1)</sup> Lásd ezekről bővebben V. C. Hartpole Lecki „History of the rise and influence of the spirit of rationalisme in Europa“ (London 1866), című érdekes munkáját.

mert nem tehető fel, hogy Krisztus többször halt meg s a halottakból többször támadott volna fel.“<sup>1)</sup>

A britt szigetekben a presbyterianusok, arianusok, katolikusokkal egyetemben pusztítottak; ugyanazon sors érte az anabaptistákat Svájcban. Amerikában a quäkerek ugyanazok által üldöztettek, kik csak az imént vallási türelmetlenség miatt voltak kénytelenek és hazájukból menekülni.<sup>2)</sup>

Mindezen tények eléggé bizonyítják, hogy sem a szabad gondolkodás sem a türelmesség nem volt vezérelve, nem volt dogmája a protestantismusnak.<sup>3)</sup> Hogy ezen irány később megszűnt, és a protestans vallás a zelotismust kevésbé táplálta, a szabad fejlődést nem gátolta, ugy mindez csak annak köszönhető, hogy a protestánsoknál a hierarchia nem vert gyökeret, a papság nem képezett a hívek közösségében elkülönített rendet. Azért látjuk, hogy ott, hol a nép jelleménél vagy más oknál fogva papjainak túlságos befolyást enged, pl. Skóthorban, vakhitűség, türelmetlenség uralkodik, s a szabad buvárlat csak nem a legújabb időkhöz elnyomatott. Ez okból ott, hol az állam túlnyomólag uralkodik az egyházon, pl. Poroszországban, az úgynevezett „Muckertumnak“ nem egy jelét tapasztaljuk.

Ott, hol a nép jelleménél fogva papjai vagy Roma előtt vak alárendeltséggel meg nem hajolt, mint pl. Magyarországon, Franciaországban, a katolikus vallás még a középkorban is más szint viselt, mint pl. Spanyolországban, hol ezen vak alárendeltség, a komoly, fanatikus és a szigort szerető népjellemnek egyik fővonását képezi.

A skót protestans sokkal vakhitűbb, babonásabb és elfogultabb mint a katolikus francia, (a skót oly vallással bír, mely jelleménél és szelleménél magasabban áll, míg megfordítva a francziák szelleme és fejlődése vallásukat meghaladta, mondja Buckle.) Mily különbség van hasonló okoknál fogva pl. nem csak a magyar és a tiroli köznép hanem e két nemzet alapsága között is.

Nincsen tehát különös okunk az autonomia azon hivatalos vezérelve ellen kardoskodnunk, mely a hitelveket teljesen körén kívül állóknak jelzi.

De azonkívül még két fontos indok tiltja a reformot a hitelveknél kezdeni. Először a dogmáknak direct megtámadása által a katolikus vallásból formaliter kilépnénk és annak

---

<sup>1)</sup> Lásd ezekről K. Riel: „Die Geschichte der Menschheit und das Weltganze.“ Brockhaus, Leipzig 1863.

<sup>2)</sup> Csak két férfi képez e tekintetben fényes kivételt, és ezek Socinus és Zwingli. Lásd Hartpole Lecki s ott az egyéb eredeti forrásokat.

<sup>3)</sup> Az ágostai hitvallás már maga többféle felekezetet, pl. (Art. 2.) a Pelagianusokat, (Art. 8.) a Donatistákat, eretnekeknek nyilvánít s az utóbbiakra anathemát mond.

egységét részünkről kettészakítanók. Hogy pedig ezen egység sokaknak felette imponál s hogy a catholicismus ezen tulajdonsága az egyetlen, melyet a számtalan felekezetre szakadt evangélikus testvéreink fájlalva nélkülöznek, tagadhatlan valóság. Igaz, hogy a catholicismus egysége annak mai alakjában a haladásnak gátja, de tagadhatlan, hogy üdvös is lehetne, ha a hierarchikus szerkezetet Krisztus szellemében tisztán demokratikussá tudnók átváltoztatni, ha a pápa az egyháznak, és pedig, az alkotmányosan szervezett egyháznak alárendelve lenne. En azt hiszem, ha ezen célra legalább hazánkban törekszünk a nélkül, hogy részünkről az összeköttetést Romával elvben elszakasztjuk, oly tέρre lépünk, melyen a humanismus és tökélyesbülés érdekében leghamarább nyerhetnénk valódi és realis eredményeket.

A második fontos ok azon roppant indifferentismus, mely főleg az értelmiség soraiban csaknem általános. Ezen közöny hittani tételek iránt a kornak egyik ismertető jele; az emberek socialis és politikai reformoktól várják a vallási bajoknak egyedüli vagy legalább legsikeresebb orvoslását; de leginkább burjánzik ezen indolentia a katholikus egyházban, ott hol a hierarchia azt mint hatalma és pénze nyugodt élvezetének biztosítékát nem csak tűri, de titkon szívesen is látja. Míg tehát csak a külső szerkezetet reformálva az értelmiség, a pörnép, sőt az alapság egy része velünk rokonszenvez, úgy ellenkezőleg a hitelveket bolygatva, legalább a köznépnél, az agitatóknak tért nyújtunk, a nélkül, hogy az értelmiség részéről erélyes segítségre számíthatnánk.

Ezt tartásák mindazok szem előtt, kik hitbeli reformban avagy tömeges áttérésben képzelik az egyedül sikeres utat.

Ugyanazon conservatismus ajánlandó az isteni szolgálatban, a szertartásokban sat., mint a szellemi emelkedésnek a hagyomány által szentelt közegeiben. Tudjuk, azonfelül hogy az emberiség nagyobb része amúgy is a fősúlyt külsőségekre hajlandó helyezni. Ismételnünk kell itt is azt, a mit a hitről mondtunk; valamint elmúltak azon idők, hol az emberek egy I betű végett avagy a bibliának értelmezése miatt véröket ontották, úgyszintén alig fognak többé a kehely jelvénye alatt csatározni. Mindakét esetben sikra szállani annyit jelentene, mint ha igen csekély számu harcossal egy jól védelmezett erődöt akarnánk elfoglalni, oly erődöt melynek semmi strategicus jelentősége nincsen.

Egészen másként áll a dolog a katholikus egyház külső intézményeinek egész hosszú sorával. Itt az egyház nem csak egyenes ellentétbe jutott Krisztus tanival, de oly alakot is öltött, mely számtalan baj, erkölcstelen-ség és sötétség forrásává vált.

Krisztus egyháza tisztán demokratikus intézmény volt; kimondta az emberek közti teljes egyen-

lőséget, nem ismert külön papirendet, — vagyonközösséget, védtelen állapotot követelt; főtörvénye volt a szeretet.

A hivek rajongó ragaszkodása szellemi vezéreikhez, emberi uralomvágy másrészt, végre az aggodalom, nehogy a bölcselmi distinctiókat kedvelő időben, az egyház felekezetekre ágazzék szét, már rövid idő múlva a papságnak kiváló túlsúlyt szereztek. A keresztyén egyház annak daczára, hogy a zsidó papikormány elleni oppositiónból keletkezett, csakhamar ezen specificus zsidó intézményt saját kebelében teljesen meghonosította. <sup>1)</sup>

A hiveknek legjobbjai, legjobb erejüket vagy földöntúli rajongásra, vagy vallási bölcselmi meddő szörszálhasogatósokra fordították. Az ember Humboldt szavai szerint került az érzékeinek tápot nyújtó természetet és komor imahelyekre menekült. Hogy ezen kizárólagosan a legtávolabb eszméssel foglalkozás daczára vagyis jobban mondva épen azért, mert az emberek a realis alapot megvetették, a tőkélyesbülésre vezető közvetlen lépést megtenni hivatásuk alólinak tartották, valósággal nem haladtak hanem hátramentek, ezen mai nap már nem csudálkozunk.

Igaz, hogy ezen jelenségeknek egyik oka az volt, hogy az emberek Krisztusnak, a kort évezredekkel túlhaladó tanaira nem voltak érettek; nem tagadhatjuk tehát, hogy ezen szellemi hátramaradásnak egyik oka az emberiségben magában és a korban rejlik.

De tagadhatlan az is, hogy a clerus, annak daczára, hogy korának legtudósjaiból állott, ezen irányt eleinte meggyőződésből támogatta; „nem tudatlanságból, hanem megvetésből tulajdonítunk a tudományoknak oly csekély értéket,“ mondja Szt.-Eusebius. Tagadhatlan, hogy hasonló mértékben a hierarchia kifejlesztésével a clerus hatalma megőrzésének céljából vívta máglyával és kinpaddal a legkegyetlenebb harcot tudomány és szabad gondolat ellen.

A valódi keresztyénség által megszüntetett rabszolgaság és kimondott teljes egyenlőség helyébe a még fokozatosabb különbség lép szabadok és nem szabadok, jobbágyok, polgárok, nemesek, főnemesek és Isten kegyelméből fennálló koronás fők között. Tagadhatlan, hogy a hierarchia csaknem mindeütt a születési előjogokkal és az absolutismussal szövett.

Nem csuda, hogy ily módon nem csak az ó remek világ

<sup>1)</sup> Azon különbséggel, hogy míg a zsidó nemzet önállósága idejében a papság vitte a reformszerepet a conservatív néppel szemben, nálunk nem sokára megfordított viszony állott elő lásd erről Radenhausen értekezleteit „Isis, der Mensch und die Welt.“ (Hamburg, 1863. 4 kötet) című kissé terjedelmes munkájában.

republicánus szelleme gazdag műveltségével együtt elenyészett, hanem bekövetkezett egy 11 századig tartó szellemi sötét korszak mely az emberi fejlődés történetének legszomorubb lapja. <sup>1)</sup>

Hogy pedig ezen félszeg irány nem csupán a kornak, hanem épen a keresztyén népeknek egyik ismertető jele, bizonyítja már azon tény is, hogy az arabok, bár nem volt multjok Spanyolország meghódítása után tudomány, ipar és művészet terén nagyszerű lendületet tudtak felmutatni. <sup>2)</sup>

Hogy mennyire volt kultur ellenes factor azon intézmény, mely Krisztus tanából kifejlődött, — annak bizonyítására. minden hosszabb kimutatás mellőzésével elegendő az inquisitiókra, eretneküldözésekre, bűvészek és boszorkányok elleni pörökre és azon számtalanokra utalnunk, kik tudományuk és szabad gondolkozásuk áldozatáivá lettek. Ezen tényekről hosszasan értekezni valóban felesleges volna, minthogy minden művelt ember előtt eléggé ismeretesek.

Úgy a szabadelvűek mint az ultramontanok részéről gyakran a hierarchia fogalma a papság szóval egyértelműnek tartatik. Ezen azonosítás természetesen téves. Tisztelet és becsület a lélkésznek, kit ifjúkorában rajongás és hit vezérel ezen pályára, hol szabadságról és az életnek számtalan örömeiről lemondani kénytelen. Tisztelet és becsület azon férfiaknak, kik bennünket a bölcsőtől a sirig tanítva és vigasztalva

---

<sup>1)</sup> A ki előtt a világtörténelem nem idegen tárgy, mindezeket kénytelen elismerni. Legyen szabad a sokból két, tudomásom szerint kevésbé ismeretes példát idéznem már Pythagoras, Aristoteles, Zeno és a stoicuskok a föld gömbölyű alakját gyanították; Eratosthenes, Strabo, Ptolomaeus előtt ezen tétel kétségkívül volt. Több mint ezer év folyt le, míg ezen félretett tan a papság és akkori iskolabölcsesség ellen vitt keserves küzdelem után valónak ismertetett el. Már az alexandriai Erasistratos (Cheosból) gyanította a vérkeringést az állatok testében. — Több mint 1600 év szükségeltetett, míg ezen tan (Harvey által 1628) bizonyossággá vált.

Azon fönt említett ellenvetésre, miszerint ezen pangásnak kizárólag a kor maga az oka és a papság ellenkezőleg épen a tudomány őrzője volt, jó lesz feleletül az összes középkornak (476—1500-ig) tudományos életére csak egy pillantást vetni. Röviden szólva az alig állott másból mint konyha latinságból és theológiából; a sokat emlegetett scholastika mind czéljára nézve (t. i. a dogmát védeni) mind alakjára nézve (bizonyos be nem bizonyított tételekből kiindulva szövevényes rendszerek építése azaz sem inductio sem deductio) nem nevezhető tudománynak a szónak mai értelmében. A természettan minden ága egészen elhanyaglott, csak az alchymiában, bűvészi kísérletekben sat. találván titkos menhelyet. A történelem historikus adatoknak igen furcsa vegyülete mesékkel és a bibliával. Hogy a clerus mint a könyvtiraknak őre, mint a latin nyelv örököse sok classikust megmentett, csak másodrendű érdemnek nevezhető; tudjuk, hogy azoknak nagyobb részét teleirták egyházatyák munkáival s imákkal (Palimpsest) tudjuk, hogy a remekvilág szelleme és kincsei előttük ismeretlenek voltak.

<sup>2)</sup> Ők vetették meg a vegytan alapját; ők fedezték fel a légsavat, a választóvizet, a kénsavat, a villanyt; ők használták a puskaport. Avicenna geologiai nézetei csaknem a legujabb időben lettek igazolva. Averroesnek Aristoteles feletti commentárjai a tudósok előtt mainap is ismert forrás sat.

kisérnek. A hierarchia szó nem jelent papságot, hanem papi uralmat.

Hierarchia azon szövevényes gépezet, melynek szálai egyetlen egy kézben egyesülnek; azon az emberiségből kiszakított osztály, melynek nincsen gyökere a népben, melynek érdekei az emberiség érdekeitől különbözők, melynek tagjai nem részesei az emberi eszményeknek, az emberiség tökélyesbülésének, nem lévén más feladatuk, mint egy magasabb akarat vak eszközei lenni.

Hierarchia azon telhetetlen szörny, melyet az ostobaság nagygyá növesztett, melyet gyáva fejedelmek kövérré hizlaltak, mely gazdagságért és hatalomért mindig kész volt a legszentebb eszméket áruba bocsátani. A hierarchia nevelte a papismust, azt a papismust, mely szülőjét, az egyházat elnyelni szándékozik.

A hierarchia oka annak, hogy a felvilágosodott katolikus közönnyel nézi egyházát s annak reformját; oka annak, hogy míg egyéb felekezetek az államhatalomtól függetlenséget örömmel üdvözlnek, mi arra gyanus szemmel és idegenkedve tekintünk.

### III.

#### Mit értettek hajdan autonomia alatt? — Romával egyesült keleti egyházak. Gallikán egyház. Magyar egyház.

Mit értettek hajdan autonomia alatt? Bizonyos nemét az emancipationának Romától, oly emancipationának, mely a pápát mint az egyház fejét elismerte, de (mint az egyesült görögök-nél) vagy bizonyos kiváló eltéréseket külső szerkezetben, fegyelemben, istenszolgálatban fen tudott tartani, avagy (mint a gallikán-magyar egyházban) nemzeti és közjogi érdekeit Róma számos túlkapásai ellen biztosítani volt képes.

Az elsőrendű, igen széleskörű autonomiában részesülnek az úgynevezett egyesült keleti egyházak. A hazánkban is elterjedt egyesült görög katolikusoknál a papi állomások betöltése bizonyos választási módozatok által történik; papjaik házasodnak <sup>1)</sup>, a hivek az úr vacsoráját mind a két alakban veszik, az istenszolgálat nem latin, hanem anyanyelven történik. A görögökkel csaknem mindenben hasonlóak az úgynevezett örmény egyházak. Hasonló módon megóvták eltérő szokásaikat a maroniták, egy a Chesruanévű Libanonkerületben Szíriában lakó néptörzs, ámbár az 1182 óta egész mai napig Romával egyesülve van; (papjaik házasodnak, az istenszolgálat ósyriai, nem a jelen honi nyelven tartatik s. a t. Még sokkal számosabb eltérések daczára Abyssinia népe szintén, bár igen rövid időig a 17. században Romától mint katolikus elismertetett. <sup>2)</sup>

Más jelleget viselt azon autonomia, melynek eredete inkább politikai színezetű. Erélyes, szabadelvű és nemzetiségökre büszke népek már korán gondoskodtak biztosítékokról a világhatalomra törekvő Roma beavatkozásai, cselszövényei és zsarolásai ellen, a nélkül, hogy e miatt megszűntek volna jó katolikusok lenni, a nélkül hogy Romával különös rossz viszonyba keveredtek volna.

Első sorban állanak itt a francziák és még inkább a magyarok.

<sup>1)</sup> Legelőbb az alpapság, bár csak egyszer és csak szüzzel kelhetnek össze.

<sup>2)</sup> 1626-tól egész 1632-ig a portugalok győzelmei után az egyházi kormányt Mendez Alfons jezuita mint äthiopiai patriárka vezette.

A francia autonomia, mely gallikán egyház nevezete alatt ismeretes, soha sem ismerte el Róma korlátlan uralmát. Az 1862-ben összeülyt gallikán clerus, a főpontokban következő, Bossuet által szerkesztett propositiot bocsátott ki: A pápa a népeket nem oldhatja fel a hűség esküje alól (1), a pápa a zsinati határozatoknak alá van rendelve (2), ítélete még hit elvekben sem csalhatatlan és változhatlan (irreformabile) (4), hatalma a canonok, valamint a frankországi hagyományos elvek, szokások és intézmények által szabályozva vagyon (3). A gallikán egyház az általános zsinatok határozatait csak ez utóbbi megszorítás mellett fogadta el.

A pápai rendeletek csak királyi engedelemmel voltak kihirdethetők. A király a pápai adókat megtilthatta. A francia királynak régi hagyományos joga volt azon kívül a jus regalii és a jus spolií t. i. a megürült püspöki jövedelmek és a püspökök utáni öröklés joga sat. sat.

Felette érdekes Magyarország állása Róma irányában. Jó lesz a kiválóbb pontokat kissé emlékezetünkbe idézni; különösen fontosak:

1. a jus placeti, melynél fogva a pápának bármely bullája, rendelete vagy levele csak királyi engedelem (tetsvény) mellett hirdethető ki és foganatosítható. Zsigmond király ezen törvény megszegőire felségsértési és halálbüntetést rendel.

2. A magyar király nevezi ki a főpapokat, (inclusive a kanonokokat), kik még pápai megerősítés előtt a javadalom birtokába lépnek, és az országgyűlésen és nemzeti zsinatokon ülés és szavazati joggal bírnak, az őket illető ruhát viselik. A király nem csak alakítja az egyházmegyéket, de a fennállókat feloszthatja, új megyéket a már fennállók jövedelmeinek egy részével javadalmazhat. A javadalmazottat egy javadalomból a másikba átteheti. A főpapok a királynak hűséget esküdni tartoznak. (Ez utóbbit tenni a francia főpapok is kötelesek voltak, csak hogy őket nem a király, hanem a pápa nevezte ki.) Törvényeink továbbá gondoskodnak, hogy a király a főpapi állomásra csak honfiakat és érdemeseket nevezhet ki.

3. A királyt illeti a főpapok utáni megürült jövedelem az utód kinevezéséig „melyről azonban feltehető, hogy ez a közkinctárba tartozik, miután a javak, melyekből ered, a szent koronához tartoznak.“<sup>1)</sup> A királyi kincstárt illeti a főpapi hagyaték egy harmada, ha csak a királytól végrendelet tételre engedelmet nem nyertek, avagy várerősítésekre hagyományokat nem szántak. A király a roszzul kezelt egyházi javadalmakat zár alá veheti.

<sup>1)</sup> Suhajda közjoga. I. R. 3, 10, 13 czim.

4. Törvényeink tiltják a szerzeteknek az ország szüksége nélküli behozatalát; ezeknek bevétele országgyűlési jog; azon felül a király a szerzetes rendek szabályait megvizsgálhatja, szerzeteket eltörölhet.

5. A királyt és országgyűlést illeti a catholicus iskolák feletti főfelügyelet. Ezen két factornak jogában áll tehát a papságnak az iskolákra kitűnő befolyást engedni, valamint megfordítva azoknak befolyását korlátozni, sőt a hittani tárgyak kivételével egészen el is zárni.

6. Végre számos intézkedéssel birunk, mely a Rómától való szoros függést gátolja, és a clérust kényszeríti súlypontját a hazában keresni. A pereket nem szabad fejvesztés tilalma alatt az országból (Rómába) kivinni. Ha tehát a primástól felebbezés történik, a pápa rendesen a legöregebb hazai püspököt delegálja, azon célból, hogy az ügy az ország határára belül döntessék el. Az olyan püspököt, ki egyházi javadalmi ügyben Rómában jár, a törvény vízbe vettetni rendeli. A király megvizsgálja a püspököknek a római pápa kezébe leteendő egyházi esküjét, vajon nem ellenkezik-e az alattvalói hűséggel, azon kívül is több módon korlátozhatja a római székkel közlekedést; a szerzeteseknek külső főnökeikkel való összeköttetést megszüntetheti, a külföldi főnököktől függés alól felmentheti.

Nem fog ártani, katolikus hitsorosainkat kissé figyelmeztetni, hogy ezen biztosítékok Róma és a hierarchia túlkapásai ellen a még mind ez óráig teljes erővel fennálló törvényes állapot, melyet megváltoztatni csak is törvényes uton, az az: csak is az országgyűlés közbenjárása folytán lehet.<sup>1)</sup>

Szabadjon megjegyeznünk hogy még a legbigottabb államokban — a védurassági kötelezettség mellett nem hiányoztak ilyféle biztosítások Romával és a hierarchiával szemben.

De mindezekről autonomiánk „liberalis“ szószerűi nem igen szeretnek emlékezni, és főleg a viszonyt Romával érinteni, kerülik mint a macska a forró kását. Ezen látvány mai nap, a felvilágosodás korában valóban különös, felette különös, ha meggondoljuk, hogy függetlenségünket Róma és a hierarchia ellen megóvni és ezt nyíltan ki is mondani még akkor is mertük, midőn a pápa haragja még trónokat megingatni és véres háborukat volt képes előidézni.

E helyet legalább hallunk liberalis phrásisokat, szabad egyházzól szabad államban, és pedig oly helyeken, hol ilyesmit kimondani még nem rég eretnységnek nyilvánított.

Foglalkozunk kissé ezen tétellel, és annak viszonyával a katolikus valláshoz.

<sup>1)</sup> Hogy mennyire tévettek e tekintetben a fogalmak, még a legalaposabb és műveltebb egyéneknél, mutatja Schwicker föntidézett munkája, hol — nem egy teljes erőben fennálló jogviszony perfectumok kíséretében idéztetik.

#### IV.

### Melyek valódi indító okai a mi autonomiánknak? A szabad egyház szabad államban. Minő értelme van annak Magyarországon?

A mint az előbbi cikkből láttuk, a katolikus államokban az egyház az államhatalom különös védelme és főfelvigyázati hatósága alatt állott, sőt nagyobbrészt még jelenleg is áll.

Ezen jus supremi patronatus az egyház számára gyakran igen terheissé kezdett válni, az eladósodott modern államok részéről, miután sorban kezdték majd forradalmi időkben vagy a nélkül az egyházjavakat saecularisálni, a hívek pedig ezen eljárást nem csak tűrték, de rendesen hangosan helyeselték. Tudjuk, hogy hazánknak is ilyféle indítványokat elég gyakran lehetett hallani. <sup>1)</sup>

---

<sup>1)</sup> Autonomicus mozgalmaink története már magában véve leginkább illustrálja az ezen munkában mondottakat 1848-ban, midőn az emberiség elnyomott jogai mellett az elnyomott szellem és igazság szava viharrá kezdett nőni; midőn a rendek ellenszenvüket a főpapság iránt épen nem titkolták, a secularisatio veszélye mindinkább közeledett, sőt az utóbbi valóban az 1848: 20 cz. 3. §-ában alig palástolt kifejezést nyert; a püspökök kérték a királyt, hogy a javak és iskolaügyek egy a katolikusok kebeléből választott bizottmány által kezeltessének minthogy a királynak a katolikus egyház feletti jogai csak személyét illető jogok lévén, felelős miniszterek által nem gyakoroltathatnának. A királyi felelet teljesen kitérő volt, a püspöki kar akkor még nem hitte, hogy az országgyűlés, melyben Kossúth és számos evangélikus ült, nem lehet a competens forum autonómiai ügyekben, mint hogy jónak látta, a nem kedvező királyi felelet után az országgyűléshez egy kérést benyújtani, melyben a független szabad egyház elvét hangsúlyozta. Miután az országgyűlés ezen kérvényt meglehetősen demonstratív módon mint elkésettét félretette, eszökbé jutott végre, hogy talán jó lenne a hívekhez fordulni, April 8-án egy vegyes conferentiában 60 világi jelenléte mellett egy memorandum szerkesztetett, melyben a kivek felszólítottak, az egyházat ortalmazni és a külső ügyek, (jelesen javak s iskola) kezelésében befolyást gyakorolni. Hasonlókép kimondatott már itt is, hogy a papok viszonya a világiakhoz a képviseletben olyan legyen mint 1 a 3-hoz.

A felelős kormány létrejötte után az alsó papság az esperességekben szintén gyülekezni kezdett és az egyházi fegyelem, kormány és nevelés reformját és egy nemzeti zsinat egybehívását sürgették, a püspöki hatóságnál és a miniszteriumnál. Horváth miniszter két harmad világiakból álló congressust az 1849-ki zavaros idők daczára is valósítani akart, melyen névszerint a lelkészek anyagi állásának javítása, valamint az összes egyház, káptalanok és szerzetek javainak egyesítése és egy bizottmány általi kezelése szándékoltatott. Ezen congressus szintén a kormány által augusztus 20-ára lön összehíva, de az 5 nappal előbb, azaz 15-én

Az osztrák-magyar monarchia részéről, mely folyton az állambanquerott szélén áll, ilyesmitől katolikus jelleme daczára mindig tartani lehet; pénzdolgában megszűnik a „Gemüthlichkeit.“ Hátba borus idők tudj' Isten mily szinezetet adnak Europa térképének?!

A magas clerus kezdte átlátni, hogy a többi hitfelekezetek, épen mert nyomás és szántsándékos ignorálás által az államhatalomtól izolálva voltak, szerencsés független és önálló helyzetbe jutottak.

Nagyon természetes, hogy az ily önállás a katolikus papság részére, mely úr az egyházban, és roppant vagyonnal rendelkezik, még sokkal kecsegtetőbb színben tünt fel.

Hogy tehát a saecularisatio tornyosuló veszélyeit elhárítsák és az állam ellenőrző, korlátozó, kellemetlen hatalma alól menekülhessenek, elfogadták legalább elvben, a „szabad egyház szabad államban“-féle tételt, azaz jobban mondva azt egyelőre csak a katolikus egyház részére követelték.

közbejött világesi katastropha, annyi reménnyel együtt ezen gyűlés létrejöttét is meghiusította. Az 1848 utáni viszonyok, a reactió a concordatum meg adták azon szabadságot mely után a kath. főclerus tulajdonképen sóvárogní szokott, azaz kath. egyháznak és kiválólag e főpapságnak kiváltságos helyzetét — természetesen sem autonomia sem a szabad egyház szabad állomban nem jött többé eszükbe. 1867-ben báró Eötvös elfoglalván miniszteri széket a primást felszólította, hogy a püspökökkel együtt vesse meg az autonomia alapját; ennek eredménye egy a püspöki kar részéről kiadott dolgozat volt a vegyes egyháztanácsok célja, szervezete s hatásköre felölt (mialatt csak a javak és iskolák értették). Ezen dolgozat feletti tanácskozás végett szeptember 27-én 80 világi képviselő az országgyűlés mindkét házából conferentiára hivatott, melyen Deák erőlyesen hangsúlyozta, hogy a főpapság csak a választási módozat kidolgozására szorítkozzék, melyben a világiaknak minden esetre nagyobb számú képviselet hagyassék, minthogy a 12 apostol is csak földöntúli ügyekkel foglalkodott, a földi dolgokat, a nevelési s vagyoni ügyeket a hiveknek engedvén által. Hasonló volt egy október 10-én tartott conferentiának folyama. A hivek ilyféle nyilatkozatai úgy látszik nagyon visszatetszetek a primásnak, minthogy a szóban forgó választási módozat hosszas várakozás és a hivek részéről történt sürgetés után csak 1869-ik május 1-én tétett közzé, mi annál feltünőbb, mert a királyi szentesítést már januar 28-án megnyerte volt. A módozat a jelenleg előttiünk fekvőhöz hasonló azon különbséggel, hogy még az alpapság netaláni liberalisabb mozzanatait is a főpapi hierarchia érdekében gátolta. Egy ezen módozat megbíralása végett összejött világi conferentián ismét Ghyczy többek közt a választó papok számára titkos szavazást, valamint a világi kerületi képviselők választását nem az egyes plébániákban, hanem kerületenként tartatni sürgette. Ezen és egyéb pontok megváltoztatása a primástól kérvényeztetett. Ezen eléggé indokolt és elég szerény kérvénynek hely nem adatott és a kívánt változások nem történtek meg, úgy hogy a képviselők, kik a lefolyt 1869-ik június 24-én megnyitott úgynevezett előcongressuson működtek, oly választási módozat alapján foglalták el helyeiket, melyet a főpapok dolgoztak ki, mely kizárólag a főpapság érdekeinek szolgált s a hiveknek, ellenszenvők daczára octroyáltatott. Hogy mivel áldott meg bennünket ezen Congressus, arról lesz alkalmunk szollani. Lásd Schwicker H. J. tanár kimerítő és alapos munkáját: „Die Katholiken-Autonomie in Ungarn.“ Pest, Ludw. Aigner, 1870, — mely csak akkor jutott kezemhez, midőn munkám már sajtó alatt volt.

Buzgón kezdtek bizonyítani, hogy az államhatalom mindinkább a nép s a király közt fog feloszlani, — már pedig szörnyű dolog lenne, ha oly országgyűlés, melyben lutheránusok, kálvinisták, görögök és Istenbocsáss! még zsidók is ülnek, katolikus ügyekbe beleszólnának és azokban határoznának.

Mint hogy pedig előrelátható volt, hogy a hivek nem igen fognak örülni, ha a hierarchia hatalmának amúgy is gyenge korlátaitól megszabadul, kénytelenek voltak a keserű almába harapni és a hiveknek "méltányos, a katolicismus szellemével megegyező befolyást" a javak kezelésére, oskolaügyre és in ultima analysi a papi állomások betöltésére is igényt. A hivek tehát (bár nem igen hangosan) felszólítottak, a szabad egyház szabad államban-féle zászló alá gyülekezni.

Tagadhatlan, hogy ezen metamorphosis komikus. Ugyanazok, kik soha sem fáradtak el, a katolikus vallást mint egyedül jogos államvallást tüntetni fel, Magyarország apostoli missiójáról szónokolni; ugyanazok, kik az egyéb vallás felekezeteket folyton elnyomni igyekeztek és ezen célra az országgyűlést nagyon is illetékesnek tartották; ugyanazok, kik még most is tiltakoznának a főpapok képviseleti jogainak megszüntetése ellen, kik kigyót békát kiáltanának, ha az egyházra vonatkozó királyi eskü a koronázási szertartásból kihagyatnék avagy a magyar király protestáns hitre áttérne: — ugyanazok csaknem örömhymnusokban hirdetik, hogy a katolikus vallás megszűnt államvallás lenni, hogy itt van a szabad egyház ideje a szabad államban.

Gyakran hozatik fel, hogy a magyar főclerus már ezen elvi elismerés által is, Rómával ellentétbe helyezte magát <sup>1)</sup>, hogy a magyar főclerus eljárását tapintatosnak előrelátónak kell neveznünk, ha azt más nemzetbeli főpapság eljárásával összehasonlítjuk. Mi ezt korántsem tagadjuk.

De másrészt szintén világos, hogy ezen elismerés nem old fel bennünket azon kötelességünk alól, tiltakozni azon játék ellen, melyet bizonyos helyeken liberalis frázisokkal űznek. Világos, hogy épen ezen elismerés még inkább kényszerít, örködni a felett ne hogy szabadelvű eszmék a reactio és papi uralom eszközeiül használtassanak fel.

Nem vonakodom kereken bevallani, miszerint a szabad egyház szabad államban tételnek minálunk épen semmi értelmi nincsen.

---

<sup>2)</sup> A syllabus 55. tétele kárhóztatja az elvet, miszerint ecclesia a statu, statusque ab ecclesia sejungendus est (az egyház az államtól s az állam az egyháztól elválasztandó). Ha tehát nem sikerült főpapjainknak Rómában bebizonyítani, miszerint a pointe, a végcél egészen máshol rejlik, úgy már tetteg excommunicálva, a katolikus egyházból kizárva vannak.

A) Mert ezen tételnek legelső nélkülözhetlen, már a kifejezésben foglalt két feltételét nem birjuk;

B) mert nálunk a katolikusok aránylag a többi egyes felekezetek híveihez képest nagy majoritásban vannak és épen ezen vallás jelenlegi külső szerkezete miatt a fenebbi elvet teljesen keresztül vinni nem szabad. <sup>1)</sup>

A szabad egyház, szabad államban fogalomhoz mindenek előtt t. i. kettő szükséges:

1. Szabad állam, azaz teljesen szabad politikai állam alkotmány.

2. Szabad egyház, azaz teljes lelkiismereti szabadság és tökéletes vallási egyenlőség.

Nem szükséges hosszasan bizonyítanunk, hogy oly politikai szabadság mint Amerikában vagy Svajczban nálunk nincsen; de még olyan sincs, mint Angolországban, Belgában, Dánországban, Svéd és Norvégiában. Hiszen hányszor kell hallanunk, hogy ilyes szabadságra nem vagyunk érettek! Ámde még az egyház ellenében sem tudjuk az állam jogait megvédeni! Ott, hol káplánok vénasszonyokat a törvényesen megállapított közös iskolák ellen botrányokra izgathatnak; ott, hol az ily káplánok ily hőstettekért ostensiv módon a primás által megdicsértetnek és az állam kötelességét teljesíteni és mind a káplánt mind a primást mint rendbontókat törvényes kérés alá vonni nem merészli: ott talán egy bizonyos egyház szabad, de korántsem az állam.

Ami pedig a lelkiismereti szabadságot, a teljes vallási egyenlőséget illeti, itten épenséggel nincs okunk legénykednünk. Üldözzük a nazarenusokat, szombatósokat; a több ízben indítványozott lelkiismereti s vallásszabadság, <sup>2)</sup> szent székek megszüntetése, polgári házasság, a mint az liberalis majoritáshoz illik, liberalis frázisok mellett meg bukott. Házassági törvényeink kedveznek a katolikusoknak, főpapjaink egyéb felekezetű papság előtt kitünő előjogokkal bírnak; a mi pedig a legszégyenítőbb, hogy <sup>3)</sup> túl vagyunk haladva azok

<sup>1)</sup> Ezen állítás az azóta szőnyegre került szabad vallás gyakorlat és vallás-egyenjogúsági törvényjavaslatnak 6. cikkében némi kifejezést nyert.

<sup>2)</sup> Mialatt ezen munka a stricke miatt a sajtó alatt késett, előterjesztettet a fennevezett törvényjavaslat. Nem csak hogy joggal kérdezhetjük, miért jön ez oly későn, miután már az elv egyoldalulag a hierarchia részéről anticipáltatott, legyen szabad egyszersmind megjegyeznünk, hogy először nem nyújt tökéletes lelkiismereti szabadságot, ámbár azt tenni mi sem gátolta volna, — másodsor hogy nem mondhatja ki az egyházak teljes szabadságát épen a katolikus vallás miatt, minthogy az jelen szerkezete mellett nem jelentene mást, mint a hiveket és az alapságot mindenestül a hierarchia Molochjának átszolgáltatni. Bármily indokból eredt legyen is az említett 6. cikk, a miniszter úrnak meleg köszönetünket érte kifejezni kötelességünknek tartjuk.

<sup>3)</sup> Még akkor is, ha az imént említett miniszteri javaslat a vallásszabadságról elfogadtatnék,

által, kiket vallási viszonyaik miatt kinevetni szoktunk. Az olvasó talán emlékezni fog, hogy 1848 előtt az ilyféle ügyekben translajthán testvéreink Magyarországra mint szabad és fölvilágosodott országba szoktak volt átköltözni; most megfordítva áll a dolog: Árpád vére kiköltözhetik a gyámoltalannak hitt német sógorhoz.

Mi itt általában „ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes“-féle politikának örvendünk; ha a szombatosokról van szó, fölkatatjuk valamely régi türelmetlen törvényünket (hála Istennek, hogy kevés van ebből a fajtából); de ha bizonyos reactionarius izgatásoknál, Péterfillérek gyűjtéseknél figyelmeztetjük a minisztert, hogy a magyar államhatalomnak kötelessége és joga volna ilyesmit gátolni, hogy a szabad Svajcz a szabad egyház irányában még tovább megy és a római comédiánál időző püspökétől évi jövedelmeit megvonja — akkor mosolygó képpel azt mondják, hogy a kor szabad egyházat követel, és mi úgy látszik nem vagyunk képesek, annak horderejét teljesen felfogni.

Egy szóval a szabadságot egyelőre csak a katolikus egyház javára akarják igénybe venni.

Mit jelent azonban a katolikus egyháznak szabadsága, annak jelenlegi hierarchikus szerkezete mellett? Nem mást, mint szabadságot a főpapság javára!

Tehát szabadságlevelet adunk oly intézménynek, mely évezredekben át annyi bajnak volt okozója és melyet megtörni egy valódi autonomiának egyetlen főfeladata lenne.

A mi pedig még érdekesebb az egész dologban, hogy ezen szabadság sans façon anticipáltatik, mielőtt törvényesen létesült volna, hogy mi ezen szabadságot már részben a főpapoknak meg is adtuk, és pedig oly mértékben megadtuk, melyben azt józan és szabadelvű állam, a mi viszonyaink mellett talán soha sem fogná megadni. Legyen szabad csak egy pár szóval előrebocsátanunk, hogy a legszabadabb ország sem mondhat le teljesen a vallás feletti főfelügyeleti jogáról; ezen jogot a szabad Amerika nem rég gyakorolta a mormonok, a szabad Svajcz csak imént a katolikus püspökök irányában, mert eljárásukat az állam érdekével össze nem férőnek találta. Vajon azon utak, melyekre Roma az egyházat mindinkább terelni szándékozik és tetteleg tereli is, nem teszik-e a katolikus vallást első helyen az államra veszélyes és hadadást gátló vallássá, azt bizvást minden gondolkodó ember saját ítéletére bizzuk.

Nem tagadom, hogy a sokszor idézett elmélet szabad egyházzal szabad államban azon helyes és nemes eszméből ered hitdolgokat a politikától izolálni és mind az egyént mind a testületeket az állam gyámkodása alól minél inkább felszabadítani. Szép vonása a szabadelvűségnek, mely annyira bízik

a szabadság varázserejében, hogy a viszonyosság kedvéért még a rosznak is, annak, mely őt magát folyton elnyomta, kész szabadságot adni. De a socialis kérdésekbe az elméletet nagyon is meg kell ám különböztetnünk a gyakorlati alkalmazástól; ezt épen a legtudományosabb emberek nem szokták figyelembe venni; ez okból a doctrinär rendesen rosz politikus. Szabadelvű elméletek bizonyos körülmények között alkalmazva sokszor ellenkezőt eredményeztek. Korántsem állítjuk ezen szavakkal, hogy azon állapotok után, melyeket tudomány és elmélet helyeseknek állít, nem volnánk kötelesek minden erőnkkel törekedni; de feladatunk abban fog állni, hogy keressük az igaz utat, mely bennünket a jövő, az elmélet által előre jelzett állapothoz vezet, nem pedig, hogy theoretikus szabadelvűség kedvéért bizonyos elveket létesíteni akarjunk, a nélkül hogy megvizsgáljuk, vajon meg vannak-e a szükséges alap s a nélkülözhetlen egyéb körülmények, melyek nélkül ama szabadelvű elmélet gyakran káros és reactionarius eszközül szolgál. Példa erre a suffrage universel, a halálbüntetés. Ez utóbbi a humanismus és keresztényiség szempontjából nem igazolható; mégis azt megszüntetni ott, hol a gyilkolás, rablás gyakori, oly időben, hol nem nyujthatunk biztosítékát a felől, hogy itjaink százezerei sem vesznek-e el kabinetháborúkbán, hogy a legnemesb férfiak nem múlnak-e ki bitófán mint politikai bűnösök, igen egyoldalú és úgy nevezett olcsó idealismust árul el; mert tagadhatlan, hogy ha humanismus és valódi keresztényen elvek igazán szívünkön fekszenek, előbbvaló és magasabb feladat volna a kabinetháborúk, politikai halálítéletek — zsarnakoskodó kormányok ellen — a népnevelés emelése mellett küzdenünk minden erőnkkel. Még sokkal nagyobb mértékben szükséges ama elméleti és praktikus megkülönböztetést tennünk a szabad egyházzól féle tételre nézve, annak ott nincsen értelme, hol a polgárok a szabadság minden biztosítékát nem bírják vagy nem bírhatják és ott, hol valamely haladást gátló oly egyháznak hívei vannak majoritásban, mely még azon kívül roppant vagyonnal és hatalommal rendelkezik. Mi evvel nem mondjuk, hogy az állam gyámkodása valami különös jó, vagy hogy talán a magyar államhatalom ezen dicséretet különösen megérdemelné, hanem itt úgy áll a dolog, hogy két rosz közül a kevésbé roszat kell választanunk. Hogy pedig egy féligmeddig szabadelvű állam már saját érdekeinél fogva a haladásnak mindig több biztosítékát fogja nyujtani, mint Róma és a hierarchia, mely azt szinte már saját érdekében elnyomni igyekszik, ez világos.

## V.

### A választási módozat rövid kritikája.

Az előttünk fekvő, 1859-i október 25-én ő felsége által szentesített választási módozatban egyesülve találjuk egész sorát azon specificumoknak, melyek nem csak a választás eredményét a clerus kezébe adják, hanem melyek azonfelül rég óta használatnak ha arról van szó, hogy a valódi többséget neutralizálni kell. Ilyenek a választásnak különszakítása számos osztályokra és testületekre, a külön választások minden egyes plébániában, a relativ többség, egy a plébánosoktól vezérelt „suffrage universelle“.

A választás t. i. 10 külön alapon álló és különvált osztály részéről történik; a főpapok természetesen de jure tagjai a congressusnak (1), különválva csak saját kebelükből választanak a kanonokok (2), a premonstreiek (3), a cisterciták, (4) szt. Benedek (5), kegyesrendüek (6), a minoritáka (7), és a világi papok az itt nem nevezett szerzetesrendekkel együtt (8); külön választanak végre a világi patronusok (9) és a világi hivek, kiki saját plébániájában (10).

A világi patronusok választó módozata már magában unicumot képez; az ország minden zugában szerteszélyel lakó patronusok mindössze szavazatjegyeiket négy névvel kitöltve közvetlen a primáshoz beküldik. Itt nem csak megeshetik, sőt meg is fog esni, hogy a szavazatok száz meg száz, részben már máshol megválasztott egyénekre fognak szétágazni, és ezen utóbbi esetre még pótválasztás sincs rendelve, és nem is igen rendelhető.

Valóban nem kell bizonyítanunk, hogy már egyedül ezen számos különszakítás és a választásoknak kis testületekre izolálása által, ultramontán agitatóknak, főpapi befolyásnak tág tér nyílik, sőt hogy a külön testületi választás már magában a valódi többséget kijátsza.

Méltó csudálkozásra kelt a tizennyolczadik czikk, mely szerint minden huszonnégyszáz évét elért katolikus (ki nem áll

bünvádi kereset vagy fenyegetés alatt és nem elme-beteg) minden egyéb megszorítás nélkül választhat. Magyarországi evangélikus testvéreink oly szabad alkotmányt élveznek minőt az egész világon egy számosabb felekezet sem. Ők ily ügyekben több tapasztalattal, több gyakorlattal bírnak; és valljuk meg őszintén, nagyobb részt önállóbbak, ildomosabbak és műveltebbek mint mi; a hívek száma az egyes községekben azon felül csekélyebb mint a mieinké, és náluk csak az önálló háztartást vezető, az egyház pénztár iránti tartozásoknak eleget tevő képes szavazni<sup>1)</sup>, tehát nem a szolga, béres, a mesternél lakozó legény, az atya házában élő nem házas fiú, nem az, ki pénzbeli tartozásait az egyház iránt le nem rója. Annál inkább kénytelenek vagyunk ezen határtalan szabadságon csudálkozni, mert különben másképp beszélnek ám. Hiszen eléggé tudjuk, hogy nem csak a főpapság, de a clerus legnagyobb része a laicusok befolyását egyházi ügyekre, a menyinyire lehetett, korlátozta, gátolta, ellenezte.

Mi bizonyára nem ellenzünk demokratiát az egyházban, hanem azt követeljük, hogy e tekintetben következetesek legyünk és legalább a külső szervezetre nézve az ős egyház democraticus intézményeihez térjünk vissza. Itt azonban hirtelen egészen más oldalról fog a szél fújni.

A mit naponként hallhatunk, az u. n. liberalis egyházi lapban, papi állomások betöltéséről, javak kezeléséről, kül felügyeletre való fegyelemről és mindazon a püspöknek Istentől adott jogairól, melyeket míg katolikusok akarunk maradni, megtámadni nem szabad, eléggé megnyithatja szemünket. Elismerjük, hogy a lelkészi hivatal szent, hogy ezt és az egyéb ügyeket hivatlan kezekre bízni, korteskedés, pártszenvédélyek tárgyává tenni nem szabad. Ámde a lelkész és az egyéb választott egyének halandók, mások által pótolhatók, ideiglenesek. Azon autonomia, melyet a jelen választási módzat alapján összegyűlt képviselők fognak létesíteni, hosszú időre irányadó lesz; talán a katolikus vallás sorsát fogja eldönteni. És ezen férfiak választására nézve, nem tartották szükségesnek az értelmiség, önálló gondolkodás, független állás, műveltség számára csak a legcsekélyebb biztosítékot is nyújtani; hanem ellenkezőleg gondoskodtak (még más módon is) hogy a netalán városi értelmiség a parasztság által — ha pedig itt is szabadelvű, önálló fractió kellenének, ez ismét kevésbé felvilágosodott csöcselék által leszavastassék. Hogy különben legtöbb esetben kinek tanácsát fogja a falusi község embere követni, arról alig lesz kétség, ha meggondoljuk, hogy

<sup>1)</sup> Lásd az 1845-diki általános gyűlés egyház szerkezeti javaslatát.

nincs tájékozva az autonomia felől, évezredek tradíció által rá van szokva lelkészét legalább egyházi ügyekben autoritásának tekinteni, ha meggondoljuk, hogy azon kívül a lelkészeknek bő alkalmuk van népszerű phrasisokkal a nép bizalmát kinyerni. A mi pedig ezen plébánosi vezéreket illeti, elég sajnós, hogy jelentékeny része az autonomiát gyanus szemmel nézi; azon része pedig, mely szívében másképp gondolkozik, a hierarchia ezer bilincsei által egy felsőbb papi akarathoz van kötve, lépten nyomon, erkölcsileg és anyagilag, annyira, hogy részökről csak egyes kivételekben számíthatunk önfeláldozó kezdeményezésre. Ezen már gyakran kipróbált eszköz, határtalan democraticus alapon tudatlan nagy tömegeket a democratia és szabadság ellen felhasználni, második jellemző specificuma a választási módozatnak. Egy harmadik ép oly drastikus szer a 22 §., mely szerint a választó kerület képviselőjét nem egy és ugyanazon helyen, hanem külön külön minden plébániában és a távolabbi fiókplébániákban választja. Ha meggondoljuk, hogy a plébániák száma legtöbbször a husz, — harmincz számot felül haladja, ha meggondoljuk, hogy nincsenek eddig programmaink, hogy millió nagy kora katolikus az autonomia felől épen semmi itélettel sem bír, nem szükséges hosszassan bizonyítani, hogy ily szétosztásnál kölcsönös megállapodás, szabad meggyőződés, öntudatos pártok képzése alig lehetséges. De még azon nem valószínű esetben is, ha szabadelvű bizottmányok alakulnának, működésük megbénítására itt van azon felül a relatív szavazat többség, mely már magában is kitűnő szer a szavazatok elforgácsolása és az abszolút többség kijátszására.<sup>1)</sup>

Szomorú ellentét a módozat szinleges democraticus szervezetével azon tény, hogy a képviselők napi díjakat nem húznak, (a roppant egyházi vagyongból ez nem kerül ki); tehát csak gazdagokra szabad szorítkoznunk, (minthogy mai nap a középszerű vagyonnal vagy csekély vagyonnal ellátott Buda-Pesten hónapokig időzni nem képes), avagy olyakat kell választanunk, kiket egyéb

---

<sup>2)</sup> Abszolút vagy általános szavazat többség annyit jelent, hogy a választottnak a beadott szavazatok felénél többet kell bírnia. Ha tehát három vagy több jelölt lépett volna fel, és ha egyiküknek sincs annyi szavazata, mely az összes beadott szavazatok felét legalább egygyel felülhaladja, új választásnak van helye, és pedig rendszeren csak a legtöbb szavazatot nyertek között. A relatív szavazat többségnél megválasztott lehet az, ki akár hány jelölt között aránylag a legtöbb szavazattal bír. Vegyünk egy példát, 100 szavazat adatott be, de szétosztott tíz jelölt közé, úgy előfordulhat az az eset, hogy valaki csak 11 szavazattal lesz mind a 100 választónak jogos képviselője, azaz: oly valaki, kit 89 választó, tehát a roppant többség nem akart. Igaz tehát, hogy a relatív többséggel beérni annyit teszen, mint már magában a valódi többséget kijátszani akarni.

kötelességük Pesten tart, és kiktől csak kivételesen követelhetjük, hogy ezen fontos hivatalra a szükséges időt és erőt szenteljék. Hogy a tagok egy harmada ex offo papi szavazatból kerül ki, tehát a világi képviselőknek még csak egy hatódával együtt a többséget megnyerik, erről vitatkozni már a mondottak úton felesleges; minthogy az egész választási eredmény amúgy is a papságtól függ.

Én azt hiszem, már ezen adatokból elegendő képen kitűnik, hogy a jezsuiták generalisa Páter Bekx a hierarchia és papság érdekében jobb választási módozatot szerkeszteni alig tudott volna.

## VI.

**Ezen választási módozat nem jött törvényes uton létre. Ennek bebizonyítása közjogi szempontból, és a szabad egyház szempontjából. A szabad egyházat a katolikus vallásra nézve, annak jelen szerkeze, és a tervezett Autonomia mellett nem akarjuk.**

Az imént birált módozat amint tudjuk, oly választási alap folytán jött létre, melyet a püspöki kar szerkesztett, mely a hierarchiának érdekeit olyannyira védte, hogy még az alapság szabad véleményét is korlátolta; oly alap folytán, mely részben a hivek ellenmondása daczára a nagyobb közönség tudtán kívül oktroyáltatott.

Tapasztalatból tudjuk, hogy ügyesen szerkesztett választási módozatok és megfelelő eljárás által a választás alkalmával akár egy országgyűlésnek bizonyos irányt és színezetet lehet adni, és bizonyos már előre kitűzött célokat egész bizton elérni. A pápának még az sem kell; ő egyedül egy oktroyált házi rend által már előre biztosította saját szándékának keresztülvitelét, azaz a csalékony pápa oktroyált házi rendje által saját magát csalhatatlannak nyilvánította. A mi különben az eljárást a választásnál illeti, ugy ez nálunk sem hiányzott; a hivek két három nappal előbb a plébános által valamely iskolaterembe vagy más szűk helyiségbe összehívatlak; a nagyobb közönség oly kevéssé volt tájékozva, hogy még a legnépesebb, legnagyobb városokban sem jelent meg több 30—80 választónál; illetékes helyről hallottuk, hogy az összes Magyarországon beadott szavazatok nem haladták meg egyedül Pest városa választóképes katolikusainak egy harmadát.

Hogy a püspöki kar mindezt eleve bölcsen és jól így rendezte, nincs mit csudálkoznunk; de a tisztelt világi képviselőkhez, valamint a miniszter urhoz van egy pár szavunk.

Vajon mily homlokkal merészelték ama jó katolikus képviselők, kik igen jól tudták, hogy ők csak

egy clique és korántsem a katolikus többség küldöttei, végleges választási módozatot szerkeszteni; valjon a vallásnak és hitnek szolgálatot vélték-e tenni, midőn az értelmiség és valódi keresztyén szellem kivánalmaival homlokegyenest ellenkezőleg működtek, öntudatos hitsorosaik roppant majoritását ignorálták? Azt hitték talán, hogy a szent cél, t. i. a szent hierarchiának erősbitése ki fogja menteni helytelen eljárásukat?

Szabadelvüleg s a keresztyénség szellemében cselekedett-e a miniszter, midőn segédkezet nyújtott oly választási módozat valóstítására, melynek egyoldalú eredetét ő maga legjobban ismerte, mely nem hagyatott jóvá alkotmányosan egybegyült katolikusoktól, mely a katolikus egyháznak csak egy parányi fractiójától, t. i. az ultramontánoktól és a főpapságtól eredt?

Alkotmányosan és törvényesen cselekedett-e a miniszter, midőn, még mielőtt létesült volna a szabad egyház hazánkban, oly választási módozatot, mely már egyelőre minden üdvös reformot kizár mely az egyházat az országgyűlés és király főfelügyeleti jogától emancipálni akarja, az országgyűlés mellőztével csak a király szentesítése alá bocsátott? Ezen kérdésre azt fogják felelni, hogy a miniszternek állása bajos volt (ez utóbbit elismerjük), hogy a katolikus egyház alkotmánya szerint a katolikusok egyedüli jogos képviselője a clerus; a clerus feje pedig a főpapság; azt tehát mellőzni nem lehetett, sőt annak kellett az iniciatívát átengedni.

A dolgot két szempontból lehet megítélni; az egyik a jelenlegi status quo, azaz a közjogi, törvényes állapot, a másik azon állapot, a melyre törekszünk, azaz a szabad egyház szabad államban. Ezen két szempont országszerte a kevésbé tájékozott közönség, és mások által is folyton összetévesztetik.

A mint már említettük, és ezt soha sem szabad szem előtt tévesztenünk, a szabad egyház elve még ez óráig nincsen létesítve; minden vallás, különösen pedig a katolikus egyház az államnak főfelügyelete és védurassága alatt áll; ezen pedig csak is törvényes úton, azaz az államhatalom közbenjárása folytán lehet változtatni; már pedig államhatalom alatt nem érthető valamely magán conferentia, mely Eötvös báró és Simor primás között az esztergami hercegpálotya egyik salonjában foly. Ép úgy tudja minden magyareMBER, hogy államhatalom minálunk nem a király, hanem király és népképvisélet. Avval, hogy a jura circa sacra egyik kiváló joga a királynak, a dolgot nem lehet menteni; a király az autonomia létesítése

által fontos és messzeterjedő jogokat áldoz fel, sőt ezen módozat szentesítése által már jobbára fel is áldozta; már pedig arról nincsen kétség, hogy a király ezen jogokon túl nem adhat az országgyűlés meghallgatása nélkül. Annál kevésbbé történhetik ez, minthogy a jura circa sacra soha sem volt a királynak egyedüli joga, hanem a mint azt számtalan példából bizonyíthatjuk, az országgyűléssel közös volt, minthogy újabbkori alkotmányos alapelveinek értelmében ezen jogát még sokkal inkább kénytelen megosztani.

De még azon esetben is, ha az ultramontánok állítása helyes volna, hogy ezen jogok csak a királynak személyét illetik (holott kiki az ellenkezőről akármely közjogi kézikönyvből meggyőződhetik), még azon esetben sem idegenítheti el azokat, minthogy ezen jogok a koronához tartoznak és az ily jogokról ép oly kevésbé, mint a korona javáról önkényt le nem mondhat, azokon túl nem adhat. Ép oly kevésbé áll azon mehetség, hogy hiszen nem maga az autonomia, hanem csak egy választási módozat állapotított meg. Ha ezen módozat a congressus irányát már előre és szigorúan megszabta, az autonomia sorsa felett is döntött (a mennyiben t. i. az egész eddigi eljárást meg nem semmisítjük).

Azonfelül soha sem szabad elfelejtenünk, hogy épen a katolikus vallás emancipációja az állambatalom alól a törvényhozás és állam különös óvatosságát igényli, mert a katolikusok feje egy külföldi világi fejedelem, mert a katolikus egyház jelenleg külső szervezete mellett, minden eddigi, magyar földön létező vallás között leginkább államveszélyes, a haladást és az emberiség tökélyesbülését leginkább gátló.

Az egész eddigi eljárás nem volt más mint törvénytelen anticipációja egy oly állapotnak, mely jogilag nem létezik és melyet mellesleg mondva a katolikusok többsége nem is kíván, melyet legkevesébb szabadott volna a katolikus egyházra alkalmazni.

De lássuk a dolgot az úgy nevezett szabad vallási szempontból is. Itt ismét és újra emlékeztetnünk kell az olvasót, hogy mi nálunk az autonomia fogalma egészen más jelentőségű, mint az egyéb vallásfelekezeteknél, névszerint az egyéb keresztyén vallás felekezeteknél. Evangelicus testvéreinknél nem csak a külső szervezetben, hanem isteni szolgálatban, sőt a hitelvekben is a hívek összesége autonom; a pap nem képez külön osztályt és minden tekintetben alá van rendelve a világi híveknek, az önállóságot, függetlenséget minden egyes egyénlő mértékben élvezi.

Minálunk a dolog teljesen meg van fordítva; a pap nem csak hitelvre, istenszolgálatra és tanításra, hanem a külső szervezetre, fegyelemre nézve is úr az egyházban; azonkívül a

papság egy jól fegyelmezett sereget képez, melynek látható feje egy külföldön lakó főpásztor ki (mint világi uralkodó) nem csak politikai érdekekkel is bír, hanem kinek szellemi iránya, fogalmai a haladásról — és hazafiságról talán még a legultramontánabb magyarembereivel sem azonosak. Ha tehát az egyház azon amúgy is gyenge állami ellenőrzés alól felszabadul, és mi nem vagyunk képesek az egyházi szerkezetet gyökeresen demokratikussá átválttatni, autonómia, mi nálunk nem jelent mást, mint a hierarchia megerősítését és Roma hatalmának terjesztését.

Hogy pedig ily autonómiát nem akarunk, az ily autonómia ellen magunkat kellő képen védeni fogjuk, hogy egy szóval az egyház függetlensége csak akkor bír reánk nézve értékkel, ha legalább a külső szerkezetben azon autonómiát érhetjük el, melylyel evangélikus testvéreink a hazában bírnak, ezt valóban nem szükséges ünnepélyes és kenetteljes phrasisokkal bizonyítanom. <sup>1)</sup>

Hogy a dologban van valami, hogy ezen követelés nem alap nélküli, azt az autonómia rendezői eléggé érezték, hisz ők eszméjöknek sem pártolást, de még a legkisebb közönséget sem voltak képesek megszerezni, míg a hívekhez nem fordultak, hivatalosan hirdetvén, hogy azon hatalom, mely eddig az állam és clerus közt fel volt osztva, most a hívek összessége, az az: a clerus s világiak között fog feloszlani.

Tehát már ezen hivatalos magyarázat szerint nem volt volna szabad a súlypontot amaz egyik factorra visszatolni, melyről azt, legalább részben elmozdítani, hivatalosan az autonómia feladatának mondatott.

Nézetem szerint a legegyszerűbb és leghelyesebb út lett volna, mindenek előtt köztekintélyben álló, vallásos érzelmű, de egyszersmind szabadelvű világiakhoz fordulni — kik egyideiglenes választási módozatot szerkeztettek volna — mely egy részt a keresztyénség szellemében demokratikus alapon áll, de másrészt az értelmiséget és önálló gondolkodót nem zárja vala ki azon befolyástól, melyet Isten és emberek előtt igényelhet. Ezen választási módozat alapján a politikai hatóságok a híveket központi helyekre hívták volna össze, és

<sup>1)</sup> Hogy mit nyernénk egy színleges autonómiával, egyház tanácsokkal, melyben a primás elnöklete alatt a jelen módozathoz hasonló alapon, az Apónyiak, Czirákyak, Szilágyiak üléseznének, erről meg lesz alkalmunk szólni.

pedig jóval előre, nem pár nappal a választások előtt, a mint az eddig a mozgalom minden stadiumában történt. <sup>2)</sup>

Ezen hivek elnököt ad hoc, és ideiglenes bizottmányt választanak, melynek feladata az előcongressusra való választást vezetni. Ezen elő-conferentián a képviselők választási módokat szerkesztenek, melynek szentesítésére szükséges, hogy az először a katolikus értelmiség és többség által jóvá hagyassék, másodsor hogy az országgyűlés azokat megvizsgálja, vajon nincsenek-e egy clique érdekében avagy az állam java és haladás kárára szerkesztve. Ép azon körülmény, hogy az országgyűlésben más hitűek is ülnek, nyújtja a pártatlan megítéléshez a legjobb biztosítékot.

Azon kérdésre, vajon a papság, az ily uton létre jött autonómiát elfogadta volna-e, erre itten csak annyit legyen szabad megjegyeznünk, hogy ez a katolikusoktól maguktól függött volna.

Hogy mindennek körülbelül ellenkezője történt, és mi a káposztát tökéletesen a kecskére bíztuk, eléggé tudva van.

Ismételve kijelentjük, hogy ezen hasonlattal nem a papság összegét értjük; mi nem tartozunk azok közé, kik minden papban képmutatót és igazság ferditőt látnak, de annak dacára szintén ismételjük, hogy katolikus egyházban üdvös reform nem a papságtól, hanem csak a szabadelvű hivektől eredhet. Igen ritka eset, hogy privilegiált osztályoktól származzanak, saját hatalmukat korlátozó reformok. A hatalom birtokossai mindig meg lesznek győződve, hogy csak ők képesek legjobban és legüdvösebben kormányozni. Uralmuknak új hivatlan factorokkal megosztását mindig veszélyesnek fogják tartani. De főleg oly hatalomtól, mely jól fegyelmezett, évezredes traditio által szentesített sereget képez, reformot várni, teljes képtelenség. Inkább képzelhető azon eset, hogy fejedelmek alakitnak köztársaságokat, mint hogy jól fegyelmezett, fizetett és privilegiumokkal ellátott hadseregnek főtisztjei fognának általános népfegyverkezésért és nemzetországokért küzdeni. Az egyházban fő a pápa, főtisztek a püspökök, a misera plebs a hivek. Bizonyos körülmények közt megeshetik, hogy a fő lemond hatalmáról; annak tábornokai, egyes magas szellemek ritka kivételével, azt tenni nem fogják, azt tenni erkölcsileg és anyagilag gátolva vannak.

A ki ezen igazságokat a világ-történetből eddig meg nem tanulta, a ki ezen amúgy sem igen magas szempontra emelkedni nem tud, az jobban cselekszik, ha a reformálást abba hagyja.

---

<sup>1)</sup> A ki akármely, az autonómiára vonatkozó, választásnak szemtanuja volt, eléggé meggyőződhetett, hogy valamely öntudatos vagy meggyőződés szerinti eredményről semmi tekintetben nem lehet szó.

## VII.

**Keresztyén-katholikus autonomia programmja, Krisztus szándékai és a valódi keresztyénség elveiből indokolva. A papság hatásköre. Concessio az egység s pápi tekintély kedvéért. Az egyház külső szervezete legyen demokratikus. A pápi állomások betöltése. Coelibatus. Szerzetek. Vagyon- és oskolaügy.**

Már az eddig mondottakból kiderül, hogy az autonomia egyetlen fő-elve — nem lehet más mint az absolut hierarchicus egyházszerkezetet Krisztus, Urunk szándéka szerint az ő egyház értelmében teljesen democraticussá át változtatni.

Hitdolgokban, istenszolgálatban, szentségek kiosztásában, tanításban, a papság legyen az egyedüli auctoritás, a külső egyház-szerkezetben a hivek összeségének teljesen alá legyen vetve. Már ezen megkülönböztetés által is a katolikus egység fenntartása és pápi tekintély emelése kedvéért, oly concessiót és kiváltságot engedtünk, melyről Krisztus, az apostolok és az első keresztyének mit sem tudtak. Jó lesz egy pillanatot vetnünk ezen teljesen Krisztus szellemében alakult egyházakra.

A keresztyén vallás nem ismert külön pápi osztályt, a hiveknek teljes egyenlősége, mely még a világi javakra is kiterjedt annak egyik jellemző vonása. Péter apostol (a főpásztor szavai csak döntők lesznek!) <sup>1)</sup> a hiveket „királyi papságnak, lelki áldozatok bemutatására hivatott szent papságnak nevezi, élő köveknek, kik lelki házzá épüljenek.“ Arról nincsen semmi kétség, hogy az apostoloknak, mint Krisztustól különös tekintélyvel felruházott és kiküldött téritőknek hivatása, teljesen megkülönböztetett azon hivatástól, melyeket azok utódai a már megalapított egyházakban rendszeren magoktól a községtől nyertek. <sup>2)</sup> Annak daczára azonban

<sup>1)</sup> I. Pét. 2, 5—9.

<sup>2)</sup> Ezt még Clemens pápa is bizonyítja Ep. ad Corinth. I. Az evangélikusok nem helytelenül hasonlítják az apostolok különböző állását a missionáriusokéhoz, kiknek még a katolikus egyház is sokkal nagyobb hatáskört engedett, mint püspökeinek. pl. a kereszt mellett egyideig megtűrni pogány Istent és szertartásokat sat.

az apostolok magok, kiknek hatalom adatott oldani és kötni, ezen szavaknak és hivatásuknak azon jelentőségét, és horderőt nem tulajdonították, a minőt magának nem sokára a római egyházi hierarchia, tulajdonított. Természetesen hogy még kevésbé lehettek a később választott vezetők az egyház urai. Szintén Péter főpásztor igen világosan mondja: „legeltessétek az Istennek rátok bizott nyáját nem rut nyereség kedvéért, sem úgy mint uralkodók az Ur örökségén, hanem példája (tüköre, Károlyi) lévén a nyájnak.“<sup>1)</sup> „Én pedig Istent hívom bizonyosággal az én lelkekre, nem mintha uralkodni akarnánk a ti hiteteken, jöttünk Korinthusba (Pál apostol).“<sup>2)</sup> „A phariseusok és irástudók szeretik az első helyeket a lakomákon, és az első székeket a zsinagógákban és szeretik a köszöntéseket a piacon és hogy Rabbiknak hívassanak az emberektől. Ti pedig ne kívánjatok Rabbiknak nevezetni, mert egy a ti mestertek, ti pedig mindnyájan atyafiak vagytok. Se ne hívassatok mestereknek, mert egy a ti mestertek, Krisztus. A ki nagyobb köztetek, legyen a ti szolgátok. A ki magát felmagasztalja, megaláztatik, és a ki magát megalázza, felmagasztaltatik. Jaj nektek képmutatók, irástudók és phariseusok, kik bezárjátok a menyenyeknek országát az emberek előtt . . . mert megemészítitek az özvegyek házeit, hosszú imádságokat imádkozván, ezért súlyosabb ítélet alá estek.“<sup>3)</sup>

Ezen valódi keresztyén felfogás szerint tehát a vezetők külön osztályt nem képeztek. A *δικαιοι* legrégibb értelme egyenesen községi szolgálatot jelent (kire a szegények ellátása volt bízva), a *πρωθυεροι* és *επισκοποι* csak mint a község megbízottjai jelentkeznek. A tanítás (prédikálás)-tól a hívek közül senki sem volt kizárva<sup>4)</sup>. A keresztelés és az Ur vacsorájának kiszolgáltatása nem volt kizárólagos jog (hisz még mai nap is a keresztelés és házasság sacramentuma a katolikus egyházban bizonyos esetekben világiak által is nyujtathatik). Az excommunicatio valamint a bünbocsánat, az az: isméti felvétel az egyházba, nem volt valamely osztály részére fenntartva, hanem a község kívánságától és kérésétől függött.<sup>5)</sup>

<sup>1)</sup> I. Pét. 5, 3.

<sup>2)</sup> II. Korinth. 1, 23.

<sup>3)</sup> Máté 23, 6—15.

<sup>4)</sup> Ezt már Pál apostol szavai is bizonyítják, ki csak a nőket zárja ki.

<sup>5)</sup> I. Kor. 5, 2—4. És ti még felfuvalkodtok, a helyett hogy sirnátok és a bünöst kirekesztenétek közületek. . . . Egybegyülvén ti és az én lelkem a mi Urunk Jezus hatalmával. II. Kor. 2, 5—7. A ki pedig megszorított (a vérferőtztető), nem engemet hanem részszerint mindnyájatokat, hogy ne essék neheze-tekre. Elég az ilyen embernek a mindenek által közönséges dorgálat (Károlyi); Káldynál így hangzik: Elég annak, ki ilyen vala az a feddés, mely sokaktól lett, úgy hogy viszont inkább engedjete meg neki, és vigasztaljátok őt.

A választások általában a községek által történtek; még ott is, hol kitűnő szeretetben részesült atyák haláluk esetére valamely szintén kitűnő tisztelt testvér utódokul rendeltek, ez csak a hivek beleegyezésével történhetett. Hogy mily messze terjedt a község autonómiája még az apostolok irányában is, kik mint Krisztus küldöttei sokkal nagyobb tekintélynek és hatáskörnek örvendtek, mint a presbyterek és püspökök, bizonyítja az ugynevezett első jeruzsalemi zsinat, ám-bár azt gyakran egészen ellenkező értelemben szokták idézni.<sup>1)</sup> Nem Péter hívja meg a gyülekezetet a későbbi pápák módjára, hanem ezen első ugy n. zsinat, melyről Ketteler azt állítja, hogy az mintája legyen minden többinek, a következő módon létesül. Az antiochiai egyházban a zsidó és pogány keresztyének között vita támadt a zsidó szertartások követése felett (körülmetéles, eledel), miután Pál apostol községével e felett tanácskozott volna, községi határozat folytán Jeruzsalembe ment<sup>2)</sup> Barnabással és többekkel, hogy az ügyet a többi apostolokkal egyetemben tanácskozás alá vegyék. Miután Pál a phariseusok követeléseit határozottan visszautasította, (ép úgy mint azt a fő pásztor Péter irányában Antiochiában még sokkal élesebb szavakkal tevén)<sup>3)</sup> hosszas tanácskozás után Jakab apostol indítványa (tehát nem Péteré) fogadtatik el és határozattá emeltetik.

Ugyanezen szellemet találjuk az első századokban. „Nonne et laici sacerdotés sumus“, vajon mi laikusok nem vagyunk-e szintén papok, a hol csak három, és pedig mind laicus együtt vagyon, ott vagyon az egyház, mondja még Tertullian († 220) Máté (18,20) szavaira utalva.<sup>4)</sup> Cyprian († 258) tanuskodik hogy presbyter társai és a nép jóváhagyása nélkül soha sem intézkedett.<sup>5)</sup> Sőt az első pápák, pl. Clemens († 102), nem szólanak saját, hanem csak községük nevében.<sup>6)</sup>

<sup>1)</sup> Ketteler „das allgemeine Concil und seine Bedeutung für unsere Zeit.“

<sup>2)</sup> Apost. cs. 15, 3.

<sup>3)</sup> Galat. 2, 11—14. Midőn pedig Kéfás Antiochiába jött, szemtől szembe ellene állék, mért méltó volt a feddésre; mert mi előtt némelyek Jakabtól jönének, pogányokkal evék, és mikor pedig eljöttek, visszavoná magát félvén a zsidóktól, és megegyezének tettetésben a többi zsidók is, úgy hogy azoktól Barnabás is azon tettetésre vitetek. (Az utóbbi szavak Károlyi szerint: és ő velek együtt tettetés-képen viselék magokat a többi zsidók is, ugyanynyira, hogy Barnabás is az ő tettetésöknek társaságába elvonatnék). De midőn láttam, hogy nem járnak egyenesen az evangélium igazsága szerint, mondám Kéfásnak mindnyájok előtt: Ha te zsidó lévén, pogányul élsz, és nem zsidó módon, minek erőlteted a pogányokat zsidó módon élni. A biblia ezen tétele különben is felette érdekes illusztrációja a pápa omnipotentiájának avagy csalhatatlanságának.

<sup>4)</sup> De exhort. castit. 9, hasonlits. de babt. c. 17.

<sup>5)</sup> De exhort. castit. 7, hasonlits. de babt. e. 17.

<sup>6)</sup> Ep. VI, 5. A primordio episcopatus mei nihil sine consilio vestro (con presbyterii) et sine consensu plebis. . . .

Az annyiszor pengetett püspöki hatalom ismeretlen volt az apostolok és régi atyák, a *διακονοι προσβυτεροι* és *επισκοποι* szavakat többnyire mint egyértelműeket használják. <sup>1)</sup> Clemens, <sup>2)</sup> Ireneus († 202), a két utóbbi nevezetet felcserélik; Ireneus még a római püspököket is csak *προσβυτεροι* névvel illeti. <sup>3)</sup> Hasonlóképen ismeretlen volt még az ancyrai (314), karthagói (398) zsinaton, a presbyter és püspök legfelebb mint primus inter pares jelentkezik. <sup>4)</sup>

Egy előbbeni cikkben említést tettünk azon factorokról, melyek szerint annak daczára, hogy a keresztyenség a zsidó papi uralom és püariseismus (zsidó jezsuitismus) elleni küzdelem közt létesült, csak hamar saját maga abszolút hierarchicus szerkezetet öltött. Szólunk az emberi szenvedélyről és uralomvágyról, melyet a keresztyenség épen, mert csak nem kizárólag túlvilági, legeszményiebb dolgokkal foglalkozott, kiirtani nem tudott. Szóltunk a hívek rajongó szeretetéről, oly vallás iránt, mely a szegények és elnyomottak vallása vala, vezetőik iránt, kik a teljes egyenlőséget hirdették. Említettük a már elfajult görögöktől öröklött hajlamot bölcselkedő vitatásokra és szörszálhasogató distinctiókra, mely az egyházat számtalan felekezetekre szakadás veszélyének tette ki, és a hierarchicus szerkezetnek némi jogosultságot adott. <sup>5)</sup> Említettük azt is, hogy ezen hierarchicus szerkezet volt oka, hogy az egyházban a keresztyén alapelvekkel teljesen ellenkező szellem fejtett ki, úgy hogy méltán állíthatjuk, hogy a hierarchia nélküli különszakadások jóval kisebb bajnak voltak volna tekintendők. Ha már most szemügyre vesszük, hogy mai nap a dogmák, hitelvi distinctiók iránti érdekeltség teljesen megszűnt (az új vallás felekezetek felette lassu terjedése, a felette kevés áttérések ezt eléggé bizonyítják.) Ha meggondoljuk,

<sup>1)</sup> Clem. Ep. ad Corinth.

<sup>2)</sup> Ep. Philip. I. 1. Hol a község előjárói, *διακονοσ* és *επισκοποσ* névvel említettnek. Lásd továbbá Apost. 20, 17—28. Tit. 1, 57. — Tim. 3, 1—8. — I. Pét. 5, 3.

<sup>3)</sup> Clem. Ep. Corinth. 42.

<sup>4)</sup> Adversus haer. 3, 2, 4, 26. A fent mondottaknak egyik bizonyosága azon szokás, mely szerint a presbyter ordinációja alkalmával (a protestánsoknál hasonló szokások divatoznak mai nap is) minden presbyter a püspökkel együtt kezét a felszentelendő fejére tette.

<sup>5)</sup> Ezen egyenlőségi viszony legtovább fenntartott az alexandriai egyházban, hol csak a IV. század elején sikerült a presbytereket a püspök felsőbbsege alá hozni.

<sup>6)</sup> Jó lesz megjegyezni, hogy a hierarchia pártolói ezen tagadhatlan factorokon kívül is nem tartották méltóságukon alulinak a többször említett Clemens és Ignatiusnak († 116), kiket (bár nem mindenben egyet értettek, mert az egyik zsidó keresztyén, a másik szigorú paulinus volt) még a tiszta apostoli szellem lengtett át, egy csomó hierarchicus szellemben irt okmányokat az u. n. Pseudo Clementina és Pseudo Ignatianákat hamisan nékiek tulajdonítani. Hasonlóképen mint 6 századdal később az elhírhedt Pseuder Izidor féle decretaliákkal történt. (Ezen hamisítókat az ultramontanok szépítőleg ajtatos költőknek szokták nevezni.)

hogy épen a hierarchia a hívek szeretetét a legnagyobb indifferentismussá változtatta át, úgy jogosan következtethetjük, hogy a hierarchia megszűnése csak a bizalom és szeretetet és a keresztyén vallásos érzületet fogná újra ébreszteni, a nélkül hogy immár új szakadásoktól félni lehetne. Ha mi mindazonáltal, egy Krisztus szellemében szervezett külső egyház alkotmány mellett, készek vagyunk a Krisztus által adott jogok jelentékeny részét, a hitelveket, istenszolgálati ügyeket, a tanítást papjainknak korlátlanul átengedni, úgy csak a képmutató vádolhat bennünket azzal, hogy nem vagyunk katolikusok, hogy a katolikus vallást fenntartani, az egységet Rómával megóvni nincs szándékunkban. Ha papjaink ezt mindazonáltal kevesellik (hogy pedig úgy van, nagyon nyíltan be is vallják) úgy vallják be legalább azt is becsületesen, hogy sem a vallás, sem a keresztyénség, sem a catholicismus a szó valódi értelmében, hanem kizárólag hatalom és pénz egyedüli főcéljok.

Nem lehet szándékom ezen igénytelen munkában a magyar katolikus egyház részletezett szerkezetét nyújtani, mindazonáltal legyen szabad, mi előtt az autonomia módozatát röviden körvonaloznám, egy pár főpontjairól röviden szólnom. Ezek pedig a papi hivatalok betöltése a coelibatus, a szerzetek, káptalanok és az egyházi javak kezelése.

I. Az egyházi hivatalok betöltése. Az egyház minden önálló nagykoru tagja lelkészét közvetlen szavazás által, az esperest, püspököt és primást ezen czélra különösen kiküldött képviselők által választja, és pedig minden felsőbb jóváhagyás és szentesítés nélkül. Csak ezen betöltési módozata a papi állomásoknak felel meg a valódi keresztyén elveknek, szellemnek és az ős egyház szokásainak. Az *ἐλλογμοι ἀνθρες* az az a község nem papi tekintélyes tagjai (mai nap választmányoknak neveznök őket) indítványokat tettek és a választást vezették. A *παισα ἐκκλησια* elfogadta vagy visszavetette a jelölteket.

Ez pótolta a későbbi papi felszentelést, és pedig a papi hivatalok minden nemére nézve; még akkor is, midőn a püspökök már tekintélyes előjogokat kezdtek élvezni. A római Clemens szerint a püspök csak *consentiente ecclesia universa* foglalhatta el hivatalát <sup>1)</sup>; Cyprian szerint a püspökök csak „*clericorum testimonio et plebis suffragio*“ választassanak <sup>2)</sup>. Még határozottabban mondja ugyanazt a plebsről, miszerint

<sup>1)</sup> Ep. ad Corinth. Ep. 52: 4; 68: 6.

<sup>2)</sup> Ep. 67.

„ipsa maxime habet potestatem vel eligendi dignos sacerdotes vel malignos recusandi.“ Anép hozzájárulása és helybenhagyása pótolja még nála a papi felszentelést <sup>1)</sup>. Egy feltűnő példával birunk még sokkal későbbi időből t. i. a IV. század végéről. Midőn Mailandban a semianus püspök Auxentius († 374) halála után heves villongások támadtak, a helytartó Ambrosius szükségesnek tartá fegyveresen a templomban megjelenni, hogy a rendet helyre állítsa. Egy gyermek kiáltására az összes nép rögtöni lelkesedéstől elragadtatva, őt püspöknek kiáltá ki, ámbár még csak katechumen volt, az az: még nem volt megkeresztelve. Ne akarjunk tehát jobb keresztyének lenni, mint elődeink. Még a frankországi concilium Aurel. (549) kijelenti, miszerint „episcopus cum voluntate regis, juxta electione cleri et plebis a metropolitano consecratur“. A 816 évi Capitulare szintén azt mondja, a püspökökről „qui a populo et clero eligantur“. A népnek szükséges jóváhagyását még VII. Gergely sem volt képes, ugy a pápák mint a püspökök választására nézve eltörölni <sup>2)</sup>. Ezen jognak maradványa a tridenti zsinat azon határozata (25: 5), mely szerint a nyujtandó papi szentség előbb nyilvánosan kihirdetendő azon célból, hogy a nép névtalan alapos ellenvetéseket még jókor tehesen. Az autonomia feladata leend ezen régi jogot a kor fogalmai szerint szabályozni.

Nem tagadjuk, hogy ama tételünk, miszerint a papi állomások minden szükséges helybenhagyás kizárásával csupán a nép választása folytán töltsenek be, kétségkívül a legnagyobb ellenszenvet fogja gerjeszteni. Nem tartom feleslegesnek megjegyezni, hogy ezen tétellel korántsem akarom a papi szentséget eltörölni. Az egyháznak legyen gondja, hogy illően mívelt egyéneket szenteljen papokká és a híveket kellőkép világosítsa fel, hogy mint katolikusok csak felszentelt egyéneket választhatnak. A hívek fogják tudni, mi tévők legyenek. Ez a szabad egyháznak szabad államban következetes keresztülvi tele. A theologusoknak tantárgyait, azoknak minőségét megállapítani a papság joga; ebbe a világiaknak semmi beleszólásuk nincsen; de igenis lesz joguk a nevelési momentumokra befolyjni és azt gátolni, hogy a papi növendékek kaszárnnyákban az emberiségtől izoláltassanak, és képmutatásra és dölyfre mesterségesen taníttassanak. Ha különben az autonomia rendezői oly férfiak választására, kik talán a catholicismus további fénnállása felett fognak határozni, minden 24 évet elért egyént képesnek tartá-

<sup>1)</sup> Ep. 8.

<sup>2)</sup> Az utóbbi előjog a Callixtini Concordatumban foglaltatott (1122).

nak, minden korlát nélkül az önállóság, értelmiség, műveltség javára úgy talán csak nem fognak az ideiglenes papi hivatalok betöltésére nézve rigorosusabbak lenni.

II. A coelibatus, A coelibatus nem dogma, hanem az egyháznak ideiglenes fegyelmi határozata. Oly határozat, mely helyenként és időnként különbözött — mely még mai nap sincs az összes katolikus egyházban meghonosítva.

Jellemző hogy épen azon időben, midőn a hívek rajongása és önmegtágadása a legnagyobb volt — midőn a hitért még saját és nem mások életét szokták feláldozni — a coelibatus nem volt kötelező; míg másrészt azon kor, midőn VII. Gergely azt erő hatalommal keresztül vinni törekedett, azon időt jelzi, hol egy részt a hierarchia tetőpontján állott, más részt a tudomány és szabadság ildozése, valamint a papság erkölcstelensége mindig nagyobb mérveket kezdett öltetni.

A coelibatus eredetére nézve, nem szükséges az essenusok hitfelekezetére utalnunk, melynek tagja Jézus volt, nem csak azért, mert ezt az egyház úgy sem ismeri el, hanem mert Krisztus az esseni hitfelekezet nőtlenségí tétéleit az ő általa alapított vallásba át nem vitte. <sup>1)</sup> Az Ur fivérei valamint Péter apostol házások voltak. Pál apostol szavai e tekintetben igen világosak. „A püspöknek egy feleséges férfinak kell lennie, és olyasnak, ki házának jól gondját viseli, engedelmes magzatai lévén, mert ki az ő tulajdon házában nem tud elől járni, miképen lesz szorgalmas gondja Isten anyaszentegyházára“. <sup>2)</sup> „Arra nézve pedig, a mi felől irátok nekem: Jó-e az embernek asszonyt nem illetni, a paráznság eltávolításáért mindenkinek tulajdon felesége legyen — jobb megházasodni mint égni“ <sup>3)</sup>.

Azonban tagadhatlan, hogy az egyházban a nőtlenség különös tiszteletben részesült. Okai ennek a már többször említett rajongás, de még inkább a keresztyénségbe átszivárgott dualisticus speculatiók, a agnosis, melyek az anyagot, az érzéki világot, mint rosztat és az ördögtől eredőt, a szellemmel és érzékieken túli világgal teljes ellentétbe helyezték. Bár a gnosis, a manicheismus s. a. t. eretnek tanoknak nyilvánítottak, az alapfogalom mindazonáltal a keresztyénségben mély gyökeret vert. Ezen irányynak kezét nyujtottak mindenek előtt a hierarchicus törekvések.

---

<sup>1)</sup> A szent írásban egyetlen hely sincsen, mely a coelibatust parancsolja, és bár az több helyen tiszteletre méltónak nevezetik (Mát. 19, 1112, I. Kor. 7., 7), de az is mondatik, ki be veheti, vegye be sat.

<sup>2)</sup> Tim. 3, 2. 4. 5.

<sup>3)</sup> I Kor. 7, 1-9.

Ámbár a nőtlenség keresztül vitele az első korszakokban sokkal könnyebb lett volna, minthogy a papok csak nem kivétel nélkül aggastyánokból állottak, épen a kéresztyén szeretet az mint általánosan kötelezőt minden papra ráerőszakolni nem akarta. Ignatius azt mondja, hogy abban, ki a házasközösülést avagy a gyermek nemzést bűnnek tartja, a hitszakadás sárkánya lakozik. Hasonló értelemben megengedik a nőülést az apostolok canonjai (5, 36; 17, 25, 50), az eliberisi zsinat (305) can. 27, és az ancyrai zsinat (314). Az első általános zsinaton Niceában (325) a coelibatust kötelezővé akarták tenni, de az agg Paphnucius püspök, kinek szavai annál nagyobb értékkel bírtak, minthogy ő a legszigorubb nőtlen életet élte, hangos s megható szavakkal kérte az atyákat, ne szakítsanak a hagyománnyal, és ne okozzanak az egyháznak a coelibatus által gyógyíthatlan kárt. Minek folytán a zsinat (can. 3.) csak azt határozta, hogy klerikus ne fogadjon házába gyanus és idegen személyt. A gangrai zsinat még határozottabban átokkal fenyegeti azokat, kik azt állítják, hogy nőspap az istenszolgálatra képtelen.

A ki legnagyobb erőfeszítést és erélyt tanúsított a coelibatus általános keresztül vitelében, nem volt más, mint az, ki a hierarchia leghathatósá elömozdítójaként ismeretes, t. i. VII. Gergely (Hildebrand) pápa. Felette jellemző autonomicus mozgalmainkra nézve, hogy ugyanezen pápának a szabad egyház, az az: a katolikus egyháznak teljes függetlenségé az államtól szintén jelszava volt. A coelibatus véres ellentállással találkozott. A Mainzi érsek csak nem saját papjai által öletett meg. A párisi zsinat még (1074) a coelibatust eretnekségnek nyilvánította és egy barátot Cambridgeben, ki a coelibatus mellett izgatott, máglyán égettetett el. Ott hol az erőhatalomnak engedni kellett, számtalan pap családja kedvéért állomását elhagyta. Hazánkban a coelibatus csak a XIII. században fogadtatott el általánosan. Hogy mennyire fajult ennek folytán az erkölcstelenség az összes k. clerus között, arról minékünk, a mai materialistikus és istentelen korban alig lehet fogalmunk. Természetesen a reformációt megelőző korban és annak idejében az ellenszenv a papi nőtlenség ellen ismét hangosan nyilatkozott. A hivek és a papságot tridenti zsinattól egyéb kiáltó bajok mellett ezen ügynek okszerű megoldását is várták. Bajorország képviselője a zsinaton azt állítá, hogy száz pap közt alig van 3—5, ki nem élne concubinitásban, avagy nem volna nyilván vagy titokban házasközösüléssel. A házasság tisztességesebb mint a szennyes coelibatus s. a. t. A zsinat ezen várakozásoknak a mint tudjuk meg nem felelt. Magyarország főpapjai Dudics, Kolosváry és Draskovich azon jelentéssel tértek vissza, hogy a közelebb lakó olasz és spanyol püspökök, kik a jezsuitákkal tartanak, és mind bíbor-

nokokká akarnak lenni, a többséget képezik, és minden üdvös reformot leszavaznak. Sőt Dudics maga is házasságba lépett, a nélkül hogy formaliter az evangelicus hitre tért volna át.

Azt hiszem, nem szükséges bizonyítanom, hogy a coelibatus mai nap nem szellemi és vallási okból tartatik fenn. A pusztában sáskával és mézzel élőknel megengedjük, hogy szent ihlettséget idéz elő; testi munka-hiány s telt gyomor mellett a coelibatus kényszere képtelenség, minthogy, ha megtartatik, természetellenes és testi s lelki betegségeket idéz elő; okvetlen, ha pedig nem tartatik meg, az erkölcstelenséget előmozdítja és a hiveknek a legrosszabb példát nyújtja. Azon mérség, hogy házas papoknál a jövedelmek, a javak egy része a családokra átszármaznék, már azért sem áll meg, mert a papok  $\frac{3}{4}$  része concubinatusban él és gyermekeket nemz; kikeről és egyéb rokonairól s hozzájuk avagy másképközel állókról annyira gondoskodnak a mennyire csak lehetséges. Már azon factum, hogy az egyház a számtalan concubinatusról tudomással bír, és azt vagy nem képes meggátolni, vagy szántszándékosan türi, bizonyítja legjobban, hogy a coelibatus czélja nem egyéb, mint a papot az egyéb emberiségtől izolálni, a családi élettől legalább indirecte elvonni, és így benne csak az avancement, hatalom, gazdag állomások és fény utáni ambiciónak, annál több helyét hagyni, egy szóval hierarchia eszközévé tenni. A mozgalmak a coelibatus ellen a legújabb időkben sem hiányoztak a papság részéről; pl. a harminczas években keletkezett „anti coelibatär egyletek“ és petitiók az országgyűléshez Würtembergában, Freiburgban és Badenben.

Róma a coelibatust nem volt képes teljesen keresztülvinni. Az egyesült görögök, örmények, a maroniták al-papsága házas. A túl buzgó katolikus Nápolyban számos katolikus pap civil házasságban él.

A papi nőtlenség az „autonomiával“ már csak azért sem fér össze, mezt eszköze a hierarchiának. Ezen szavakkal perze nem mondhatjuk azt, hogy coelibatus nélkül is hatalmas hierarchiát nem képezhet a papság, valamint azt a XI és XIII század előtt is képezett, és mai nap is az ily szerkezet mellett az angol egyházban a papok házassága igen jól megfér.

A legegyszerűbb ut lenne, egy országos zsinat folytán a coelibatus megszüntetését kérni a pápától, és ha Róma bele nem egyeznék, ezen pontra nézve a curiával egyszerűen nem törődni. Róma a dolgot valószínűleg tűrné, valamint azt a keleti egyházban nagyobb baj mellőzése végett türi. Egy másik ut lenne a civilházasság behozatala és a főlebb jelzett hiveknek teljes korlátlan választási joga.

Természetes hogy azon papnak, a ki azon megtartóztatáshoz hajlamot érezne, kinek testi szervezete megengedné,

vagy ki magát lelkiismeretében kötelesnek tartaná, Róma parancsát követni, szabadságában állana, nőtelennek maradni. Vajon a hitközségek nős vagy nőtelen papnak adnák-e az előnyt, azt a jövő meg fogná mutatni. Tanuságos reánk nézve e tekintetbea egy magyar káptalani kanonoknak, hit-tudomány és egyház jog tanárának Cherrier Miklósnak egyház-jogában frott szavai: Ha azonban az álladalom oly körülményekre jutna, hogy a nőtlenség annak kárára válnék . . ., ha a nőtlenség miatt az ország-béke háborgattnék, oly bizonyos, hogy a fejedelmek (mai nap azt mondjuk államhatalmak) ily körülményekben a nőtelenség eltöröltetését az egyháztól kérhetik, valamint kétséget nem szenved, hogy az egyház is az álladalom szerencséjét és jóllétét előmozdítani köteles <sup>1)</sup>.

III. A magyarhoni egyháznak korlátozhatlan joga lesz, szerzeteket, káptalanokat, apátságokat, melyeknek főállását feleslegesnek vagy károsnak tartja, korlátolni, a külföldi főnökökkel közlekedéstől eltiltani, külföldi szerzetek letelepedését megtiltani, belföldieket megszüntetni, az élő tagok jogainak megóvásával.

Ezen jogot pedig nem csak az országos egyház, de minden egyes község számára, határain belől követeljük. Ezen jogról különben még pár szóval fogunk a következő cikkben megemlékezni.

IV. A vagyon- és iskolaügy. Mielőtt a katolikus egyház vagyonkezeléséről röviden szólnánk, három pontot kell tekintetbe vennünk.

1. A mint Ghyczy monumentalis beszédében kiemelte, tisztába kell jönnünk a felől, melyik része az úgynevezett egyházvagyonnak van tisztán egyházi célokra, melyik iskolákra száma?

2. Melyik részére az úgynevezett katolikus vagyonnak tarthatunk mi valódi és jogos igényt?

3. Mit jelent és mily jogosultsággal bír a katolikus felekezeti iskola?

Ami a 2. pontot illeti, én egy perczig sem habozom ki-mondani, hogy én csak a reformatio után adományozott vagy más módon nyert egyház vagyont tarthatom tisztán katolikus jellegűnek. A reformatio előttire csak egy oly kulcs szerint tarthatnánk igényt, mely a katolikus és evangélikusok lélekszáma szerint lenne kiszámítandó. Indokaim e tekintetben igen egyszerűek. Őseink nem tudták, hogy az egységes keresztényen nyugoti egyház kétfelé fog szakadni, és mi nem tud-

<sup>1)</sup> Cherrier Miklós: Egyházi jog, latin nyelvből fordítva 2 k.

juk, vajon az alapítók és adományozók egész a királyig a római katolikus avagy az evangélikus hitvallást fogadják-e el, ha a reformatio idejében még életben vannak. Sőt ha ősünk jellemét tekintetbe vesszük, ha meggondoljuk, hogy a magyar keresztyén egyház meglehetősen emancipálva volt Rómától, úgy nem lehet sok kétség, vajon hová fordultak volna. Ezen valószínűség még nagyobb súlyt nyer, ha meggondoljuk, hogy a nemesség három negyedrésze tetteleg már is protestáns volt és csak részint vértörvényszékek, részint édesgetések folytán lettek ismét katolikusokká. Ezek után tehát már két megkülönböztetést kell tennünk a vagyonra nézve: először azon részt illetőleg, melyet katolikus lelkiismeretünk tilt magunknak megtartani, melyet a keresztyén szeretet evangélikus testvéreinknek visszaadani rendelne; másodszer azon részt illetőleg, mely nem egyházi, hanem iskolaügyekre fordítandó.

Hogy a reformatio előtti vagyon megosztásának indítványa igen sok helyről igazságtalannak, furcsának fog neveztetni, sőt sokkal drastikusabb epithetonokkal fog illetetni, azt igen jól tudom; tudom, hogy még a józanabb része a katolikusoknak is azt fogja mondani: mi sem akarjuk, hogy az egyház vagyon milliói főpapi czélokra fordíttassanak; itt azonban az iskola; törekedjünk arra, hogy az egyházvagyon minél jelentékenyebb része arra fordíttassék, hogy katolikus hivünk hasznos honpolgárokká, mivelte emberekké neveltesse nek. "Legyen szabad egyelőre azon kérdést röviden fejtegetni, vajon mily értelme lehet katolikus felekezeti iskolának?"

Hogy a katolikusok vallásukban, hitelveikben, azoknak történetében híven és nem talán ellenszenves szellemben taníttassanak, oly természetes és minden kétségen kívüli követelés, melyet akármely vallás részére el kell ismernünk. Ezt azonban a közös iskolában is el lehet érni, ha arról gondoskodunk, hogy minden vallásfelekezet tanulói külön termekben a külön egyházak által rendelt s alkalmazott tanároktól nyerik a tanítást.

Lehet e ezen kívül katolikus tudományról beszélni? Hogy nincs katolikus mathesis, ép oly kevésbé mint protestans erőműtan, görög nem egyesült gyógytan vagy zsidó római jog, ez minden kétségen felül áll. De szintén tagadhatlan, hogy a természettudományok legtöbb ága, a bölcselem, a történelem, az egyház-történelem, irodalom, miveltség-történet sat. többé kevésbé katolikus színezetűek lehetnek. Lássuk a természettudományokat. — Mindaz, mi a katolikus dogmákba ütközik, a mi a biblia tanaival ellentétben áll, mindaz, mi a vallás alapelveit kétségbe helyezi, katolikus felekezeti iskolába nem való. Nem szabad pl. Laplace teoriáját, nem a geológiát, geognosiát előadni. Nem szabad az újabb buvárlatokat a kő, bronce, és vaskorszakról minden

történelmi korszak előtti évezredek emberfajok létezését, nem szabad oly állatant, mely némileg Darwin theoriáját igazolná, tanítani, minthogy mindezen felsorolt példák az összes vallási felfogással, tradícióval és tételekkel ellenkeznek.

Mit jelent katolikus philosophia? Minden bölcseleti rendszer, mely nem akar ancilla theologiae lenni. Mint-hogy a bölcseleti rendszerek legtöbbike személyes Isten létét tagadja, még kevésbbé fogadhat el szent háromságot és e féle dogmákat, minthogy minden bölcseleti rendszer, még a Hegel-Schopenhauer-féle rendőrségi philosophia is a katolicismust kárhözhatni fogja; — az következik, hogy a tudomány forduljon vissza és ismét azon kezdje, hogy Duns Scotussal bibelődjék.

Mit jelent katolikus história, egyház-történet? Azt, hogy nem szabad a keresztyénség valódi elveit tárgyalni, mert azok kimutatnák, hogy a mai napi katolicismus azoknak tökéletes ellentéte és tagadása. Ne yvolna szabad a hierarchia ész ostromait, gazságait, a pápák fujo-tonos cselszövényeit, bűntényeit, nem a reformáció történetét híven és igazságosan előadni. Vessünk egy pillantást valamely katolikus egyháztörténelemre. Azonnal szemünkbe tűnnek ama számos hamisítások, melyeket el nem tagadhatnak — p. a Pseudo Clemens, Pseudo Ignatius, és az elhírhadt Pseudo Izidor, kivel századokon át csalták az egész világot. Más részt azonnal észreveszünk, hogy mindaz, a mi a jelenlegi katolicismusra nézve kényelmetlen, pl. az ős-egyház szerkezete, a legtöbb egyházi intézményeknek, cselszövényekkel és erőhatalommal meghonosítása sat. sat. kihagyatik, úgy hogy a legtöbb katolikus egyháztörténelemre kimondhatjuk, hogy annak egyik fele bitorlások, szellemi haladások elleni küzdés gyászos bizonyága, másik fele szántsándékos kihagyások, ferditések s hazugságok hosszú sora.

Az ilyféle oskolák ellen az emberiség, a humanismus és keresztyénség nevében tiltakozunk, az ilyféle czélokra sem egyház-alapítványt sem tanalapokat sem egyéb pénzt szentelni valóban nincs kedvünk. Ámde azt fogják felelni: Ha a világi hívek megnyerik az autonomiát, ilyes mitől nem kell félni, ezek majd gondoskodni fognak, hogy a tanulónak hamisítlan tudomány nyujtassék. Hogy ily valódi autonomiára a dolgok eddigi menete szerint nincs sok kilátás, azt a dolgok folyama után ítélve eléggé tudjuk. Tudjuk, hogy ez okból szabadelvű hitsorosaink hangosan követelték, hogy a tanalap, ne a tervezett egyháztanácsok, hanem az állam rendelkezése alatt álljon. Ámde még azon esetben is, ha a katolikus autonomia a szó teljes értelmében megvalósulna, méltán kérdezhetjük, vajon nem lenne-e a katolikusoknak, kik oly soká kiváltságos helyzetet élveztek, kik a kormány körüli befolyásukat, vagyonukat az egyéb vallásfelekezetek elnyo-

mására fordították, kiknek fő-clerusa mindig kész volt az absolutismussal, a reactióval szövetkezni, mondjuk —, nem lenne-e legkiválóbban kötelességök egy kis kárpótlás fejében a felekezeti keretből az oskolákra nézve kilépni? Vajon a keresztyén-ség elveivel, a humanismussal összefér-e, hogy újból a tudományban építsünk válaszfalakat, oskoláinkból általában egy vallásfelekezetet, mindenek előtt pedig keresztyén testvéreinket indirecte kizárjuk?

Mi az egyházvagyonról értekeztünkben említést tettünk a reformatió előtti azon részről, melyre evangelicus testvéreink tagadhatlan igényt támaszthatnak. Mi nem tagadtuk azt sem, hogy ezen eszme bizonyára a legélesebb ellenzést fogja fel költeni. Sőt megvalljuk azt is, hogy tagadhatlanul van egy fontos ok, mely ezen rész tettleges átadását ellenzi; ez pedig egyszerűen az, hogy nem élünk azon korban, melyben külön egyházak újból adományozása, és mintegy újból izolálása a többitől kívánatos volna. Valamint én gazdag vagyonnal ellátott és mintegy kínai falakkal körülbástyázott catholicismust nem kívánok, úgy nem kívánhatom, hogy a lutheranus vagy kalvinista felekezet, bármennyire is rokonszenvezem velők, az ilyenhez némileg hasonló helyzetbe jusson.

Ha végre tekintetbe vesszük, mennyire hátra vagyunk hazánkban az oskolaügyre nézve; ha meggondoljuk, hogy itt háromszoros erővel kell előretörekednünk, ha a mindig jobban haladó európai civilisatio mögött mindinkább vissza maradni nem akarunk, úgy a főntemlített kérdések eldöntésére s az ellentétek kiegyenlítésére, nemesebb s okszerűbb utat nem képzelhetünk, mint ha úgy a protestánsok által joggal igényelhető részt, mint a tisztán oskolaczelokra adományozott alapokat felekezet nélküli elemi, közép és főtanodakra (egyetemi intézetekre) a főnállók emelésére, tanári seminariumok felállítására, a tanárok jobb fizetésére fordítjuk, egyszersmind felszólítván az egyéb felekezeteket, hogy a már főnálló pénz- és tanerőkkel együtt, velünk ezen nemes célra egyesüljenek. Ezen iskolák oly testületek vezetése alatt állanak, melyek lélekszám szerinti kulcs folytán a hazában létező vallás felekezetek képviselőiből alakulnak. A felekezeti tárgyakhoz illő tanerőket kiszemelni, ellenőrizni s fizetni az egyes egyházaknak, valamint képviselőiknek lenne feladatuk. Az ily független, párt- és felekezeti színezet nélküli tanügyi testületek (főltéve, hogy alkotmányos úton és az értelmiség méltó tekintetbe vételével alakultak) kétségkívül több értékkel fognának bírni, mint egy omnipotens és színezetében változó államhatalom gyámkodasá. Ily célra az összes felekezetek velünk kezét fogni alig fognának vonakodni. <sup>1)</sup>

<sup>1)</sup> Czoernig kimutatása szerint az 1857-ik népszámlálás alapján Magyar-

Miután a nem római katolikus felekezetek képezik a többséget, nincs mit tartani a katolikusok majorizálástól, ép oly kevéssé kell attól a katolikusoknak félniök, minthogy a nem római felekezetek nyolcz felé ágaznak, tehát nem mindig ugyanazon irányt és érdeket fognák követni. Hogy mily helyes szer lenne ez, az ádáz felekezeti különállások megszüntetésére kölcsönös egyetértés, valamint a művelődés előmozdítására, erről felesleges lesz hosszasan értekez-nünk. Hogy névszerint evangélikus testvéreink annyi vér és áldozat által szerzett önállóságukat, oskoláikat, (melyek bár felekezeti szintől nem voltak mentek, de tagadhatlan az igazsághoz sokkal közelebb állottak, a szabad fejlődést nem gá-tolták,) vonakodtak feláldozni és velünk szövetkezni, kik ön-állóak eddig nem vagyunk, hanem a hierarchia uralma alatt állunk, hogy továbbá az evangélikus autonomiát vonakodtak egy államkormány gyámkodásával felcserélni, mely ma holnap ismét Bach- avagy talán Murawiev-féle irányu lehet, melyben még most is az ultramontan elem számos, ezen valóban nincs okunk megütköznünk.

Hogy a tisztán egyházi, még mindég elég gazdag vagyon kezelésére csak is a katolikus egyház az egyedüli illetékes közeg, azt nem szükséges megemlítenünk. Még csak a követ-kező három pontot legyen szabad érintenünk.

Legelőször meg kell bélyegeznünk amaz égbekiáltó igaz-talanságot, hogy míg főpapjaink, apátok, prépostok és kanonokok évenként milliókat költenek, (az utóbbiak pedig jobbara munka s tevékenység nélkül), a lelkészek na-gyobb része, tehát azon férfiak, kik a közvetlen har-czosai és őrei a katolikus vallásnak, kik távol úgy ma-terialis mint szellemi élvezetektől, életüket terhes hivatalnak szentelik, igen is hiányos anyagi állásban, sőt számosan nyo-morban sínenek. Első feladata leend tehát a magyar egyház-nak általában a lelkési állomások javítása, és bennök bizonyos arány behozatala. Mi azért nem követeljük főpásztorainktól azon életmódot, melyet az apostolok vittek, melyre még mai nap az evangélikus superintendensek szorítvák, és szívesen

|                                                           |           |
|-----------------------------------------------------------|-----------|
| országban, Erdélyben s a végvidéken lakik római katolikus | 5,600,000 |
| gör. kath.                                                | 1,305,000 |
| egy örm. kath.                                            | 5,800     |
| gör. nem egy.                                             | 2,200,000 |
| örm. nem egy.                                             | 900       |
| ágost. evang.                                             | 815,000   |
| helv. evang.                                              | 1,822,000 |
| unitar.                                                   | 49,000    |
| zsidó                                                     | 412,000   |

tehát nem róm. kath. felekezettü 6,609,700

látjuk őket bő jövedelemmel ellátva és azon traditionalis fényben, melynek pl. az angol egyház főpapjai is a reformatió daczára örvendenek. Kivánnók azt is, hogy főpapjaink az angolokhoz, egy Berkheley, Wathelyhez hasonló módon nem csak az egyháznak fényes világi, hanem egyszersmind a tudomány szövéténekei legyenek. Arról különben egy kis gondoskodás nem lesz fölösleges, hogy magyar pénz Péterfillérekre, taksákra, bibornoksüvegekre, keresztekre és egyéb clericalis bliktri-re évenként Rómába ne szivároгjon.

Hogy mily módon gyakorolják mindezen, eddig elősorolt jogokat a hívek, az az milyen legyen autonomiánk részletezett alkotmánya, ezt itt eldönteni sem a hely, sem hivatásom nem engedi. Legyen szabad mindazonáltal annak fővonásait röviden körülvonalozni.

A magyar katolikus egyház főforumai egy minden félévben tartandó országos zsinat, minden évnegyedben tartandó egyházmegyei (diöcesan-) zsinatok, továbbá a havonkénti esperesi és hetenkénti községi közgyűlések. A községekben minden teljeskorú önálló, indítványozó és szavazati joggal bír. A községek évenként választják kellő számmal és arányban állandó képviselőiket az esperesi gyülekezetekre, egyházmegyei valamint országos zsinatokra. <sup>1)</sup> Azonkívül ezen közgyűlések évenként egy állandó fizetést huzó bizottmányt választanak. Magától értetik, hogy az illető papság (községben a lelkész, esperességben lelkészek és esperes, egyházmegyében az esperesek és püspökök, az országos zsinaton a püspökök, érsekek és a primás) úgy a bizottmányokban — mint a közgyűlésekben azoknak természet szerinti részesei, egyházi ügyeknek első sorban őrzői; mindazonáltal ezen testületek világi elnök alatt állanak, kivéve azon falusi községeket, melyekben erre illő világi egyén nem található. Az esperesi s egyházmegyei bizottmány és közgyűlések, kerületőknek mindig legnépesebb városában üléseznének, az országos zsinat természetesen Pesten. A lelkészi állomások betöltése direct szavazás útján, az esperes, püspök és primás választása lélekszám és kellő arány szerint különösen ezen célra kiküldendő képviselők által történék. Ezen testületek teendőit hitelvek, prédikálás és a ritus teljes kizárásával már némileg körvonaloztuk, részletes szervezetöket és illetőségö-

---

<sup>1)</sup> A zsinatoknak ilyes összeállítása szintén apostoli intézmény — azok e községek világi küldöttei és egyházi vezetőik közös gyűléséből állották. Még Cyprian idejében (Cyprian ep. 11, 14, 2) a 3-dik században e zsinatokban a laikusok is részt vettek. Az ugynevezett ökumönikus zsinatok közül Iustinian csak azért hagyott 4-et közülök helyben, mert csak ezek fogadtattak el általjanosan az összes k. egyház által sai.

ket pontos, alkotmányos úton létrejött törvény határozná meg.

Az ezen cikkben foglalt neme az autonómiának, az egyedüli, mely Krisztus urunk tanaival, a keresztyénség főelveivel legalább nem ellenkezik, mely egyedül nevezhető (a katolikus szó valódi értelmében) általános, apostoli keresztyén katolikus egyháznak.

III

Magyarország az autonómia útján

Az autonómia útján a magyar nemzetnek a legteljesebb mértékben meg kell adni a jogot, hogy a saját ügyeit a saját jogon szabja meg, és a magyar nemzetnek a legteljesebb mértékben meg kell adni a jogot, hogy a saját ügyeit a saját jogon szabja meg.

Az autonómia útján a magyar nemzetnek a legteljesebb mértékben meg kell adni a jogot, hogy a saját ügyeit a saját jogon szabja meg, és a magyar nemzetnek a legteljesebb mértékben meg kell adni a jogot, hogy a saját ügyeit a saját jogon szabja meg.

Az autonómia útján a magyar nemzetnek a legteljesebb mértékben meg kell adni a jogot, hogy a saját ügyeit a saját jogon szabja meg, és a magyar nemzetnek a legteljesebb mértékben meg kell adni a jogot, hogy a saját ügyeit a saját jogon szabja meg.

Az autonómia útján a magyar nemzetnek a legteljesebb mértékben meg kell adni a jogot, hogy a saját ügyeit a saját jogon szabja meg, és a magyar nemzetnek a legteljesebb mértékben meg kell adni a jogot, hogy a saját ügyeit a saját jogon szabja meg.

## VIII.

### Hová jutunk, ha ezen autonomiát nem érhetjük el.

Az íment közlött keresztyén katolicus programmal valószínűleg azon ellenvetéssel fog találkozni, hogy de jure nem kívánhatunk több jogot, mint a melyet az állam az egyház fellett gyakorolt, míg az általunk körvonalozott egyház szerkezet szerint, a hívek hatásköre jóval szélesebb.

Az autonomia reform akar lenni; reform pedig a rossz állapotnak jobbra változását jelenti. Itt tehát azt kell kérdeznünk, tudta az államhatalom a katholicismus főbajait gyökeresen paralyzálni? Emlékezzünk történetünkre, a vallásos polgárháborukra, a vértörvényszékekre; emlékezzünk arra, mi segítette állami önnállásunkat aláásni; emlékezzünk általában a katholicismusként sokféle haladás elleni hatásaira, mit még felvilágosodott és emberszerető fejedelmek sem tudtak gátolni; emlékezzünk arra, hogy még az omnipotens állam sem volt képes Róma cselszövényeit a hierarchia káros befolyását ellensúlyozni; ugy lehetetlen tagadnunk, hogy egy üdvös reformnak első feltétele az, miszerint a hívek jogköre nagyobb legyen mint azon jogkör melyet az állam jelenleg bír.

De azon felül van a dolognak egy másik oldala. Az állam egyszersmind a végrehajtó hatalom. Az állam az egyház irányában számtalan erővel rendelkezhetik. Tudjuk hogy az államok gyakran nagyon is életbe vágó módon elegyedtek az egyház ügyeibe. A hívek egyházközsége nem bír, sőt nem is bírhat végrehajtó hatalommal, azon számtalan factorokkal, melyek az államhatalom attributumait képezik, még csak egyikével sem rendelkezik.

Már ebből is tagadhatlanul következik, hogy még akkor is, ha csak az egyenlő viszonyt akarjuk fenntartani, a híveknek okvetlen szélesebb administratív jogkört kell nyerniök. Ha ezen szélesebb jogkört meg nem nyerjük, azaz: legalább

külső egyházi ügyekben nem leszünk autonomok, mi egyenesen lóról számárra jutunk. Már az eddig történekből, mind azon tervekből, melyeket az autonomia bizonyos szabad-  
elvű szószólói, örömteljes arczczal mint nagyszerű reformot, mint a vallás egy új aranykorát hirdetnek, nagyon is világosan látjuk, hogy, ha az autonomia szekere azon kerékvágásban tovább halad, melyben eddig a primás kegyelméből döcögött, a dolog tulajdonképen teljesen meg van fordítva; hogy az egyház, értve alatta a hivek közösségét, még kevésbé lesz önálló mint eddig, hogy a hivek eddigi egyéni jogai, igen kétséges szinezetű ujakkal fognak felcseréltetni, hogy a hierarchia túl-kapásait és a római jezsuitismust ellenőrző ama hatalmunkat, melyet a korona és országgyűlés közbenjárása mellett gyakorolhatunk, teljesen elvesztjük, hogy egy szóval eső alól eresz alá jutunk.

Hogy mivé válhatnak a kátholikus felekezeti iskolák, oly egyház-tanácsok vezetése alatt, melyeknek tagjai oly statutumok alapján lesznek választva, melyek az előttünk fekvőkhöz hasonlíthatnak, már a fentebb cikkben kimutattuk.

Nézzük a papi állomások betöltését. Magyarországon a falusi plébániák nagyobb része világi patronusok alatt áll. Ezen patronusok, jobbára a magyar földbirtokos nemesség, a saját tetszésök szerint választott papot a püspöknek praesentálják, azonkívül tagadhatlan nagy befolyással bírnak a papnak miként működésére s eljárására, miután ők tartják fenn a paplakot, templomot stb. stb., és még a véduri viszonyon kívül is a lelkésznek barátságos mindennapi társalkodói. Ezen befolyásnak és praesentálás jognak köszönhető, hogy a magyar kátholikus alpapság kétségkívül felvilágosodottabb, hazafiasabb és józanabb felfogású, mint nem csak a translajtán, de bárhol tán egyébütt lévő collegáik. A véduri jog a szervezendő autonomia folytán bizonyos módokatokkal a községre fog át szállni; már pedig hogy a legtöbb esetben nem a falusi község, lesz irányadója a plébánosnak, hanem megfordítva a plébános a községnek; ezt bizonyíthatni felesleges. Az egyedüli remedium vagy jobban mondva, a természetszerű kiegészítése ezen reformnak (melynek jogosultságát különben nem tagadjuk) egyedül abban áll, hogy a lelkész egészen szabadon választatik, hogy az esperes, püspök és primás kiküldött képviselők, az az: az értelmiség szavazata folytán foglalják el helyeiket. Lássuk mily indítványokkal lépnek fel oly helyekről, melyek azt állítják, hogy a legliberalisabb szellemben küzdenek. Az egyik vezércikk szerint a püspök bírjon joggal két egyént a községnek praesentálni, a község csak ezen kettő közt választhat. Egy másik pláne azt mondja, hogy a lelkész kinevezése a püspöknek kétségtelen

joga; a lelkészi hivatalt aljas korteskedés, pártszenvedélyek hullámainak kitenni nem szabad <sup>1)</sup>. Egy másik indítványozó ezt ugyan czáfolja, de itt megint az mondatik, hogy a község jelöljön ki egyet, s a püspök egy másikat. Választani fog a katolikus országos egyháztanács. Utólag jó még a püspök helybenhagyása <sup>2)</sup> <sup>3)</sup>. Egyéb hatáskörünkre nézve hasonló sőt sokszor még kétesebb színezetű indítványokat hallunk azon lap részéről, mely fennen hirdeti, hogy az ultramontanizmus ellen küzd. Vajon hogyan fognak szólani az ultramontánok, könnyű elképzelni.

Nézzük a placetumot. A király (ministerei tanácsára) a pápa minden bullája, rendelete kihirdetését megtilthatja, ha azt a haza érdeke kívánja. A szabad egyház eszméje természetesen ezen látásokat nem tűrheti: a clerusnak jogát és kötelességét, bármely rendeleteit egyházi fejőknek fogantatosítani és szigoruan követni, senki sem akadályozhatja. Míg tehát a bigott középkorban, római túlkapásoknak, római cselszövényeknek, zsarolásoknak, fejvesztési büntetésekkel gátot vetni tudtunk, mostan a felvilágosodás korában, kötött kezekkel leszünk a római jezsuitáknak átszolgáltatva.

A magyar állam egyházjává kívándorlását pénzgyűjteményeket megtilthat, Rómával minden közlekedést megakadályozhat.

Király és országgyűlés a szerzetek, zárdák szabályait megvizsgálhatja, ujaknak alapítását, idegeneknek bevándorlását megakadályozhatja, a külföldi főnökökkel közlekedést megtilthatja, a létezőket megszüntetheti. Tudjuk, hogy József császár ezen jogát a legkiterjedtebb módon fogantatosította, a nélkül, hogy a földteke sodrából kifordult, a nélkül hogy a békés viszony Rómával felbomlott volna.

A korszellem azóta jóval előre haladt és mindig hangosabban kívánja az inproductív szerzetek, káptalanok, apátságok és prépostságok megszüntetését. Ha már most az említett jogot az állam nem gyakorolhatja, ugy a szabadegyház folytán megkötött kézzel fogjuk nézhetni, ha a jezsuiták és liguriánusok, a csalhatatlan pápa nevében kedves hazán-

---

<sup>1)</sup> Szabad egyház 1870, 12 sz.

<sup>2)</sup> Ugyen. 15 és 8 sz.

<sup>3)</sup> Lást ugyanott, April 80 sz. A püspököt az egyháztanács előterjesztése mellett a király, kanokokat a püspök nevezzen ki, — plebánosokat a község csak candidálhat.

kat előzőnk, ha oskoláink a butaság és reactió ápdái lesznek, ha a nemzet vagyona Péter-fillérekért, és cardinális süvegekért s. a. t. Rómába szivárog.

Mindezek ellen oly egyháztanács, melyben a primás elnöklete alatt az Apponyiak, Czirákiak, Szilágyiak az irányadók, valóban biztosítékot nem nyujt.

Mindezek ellen csak két ellenszer létezik: vagy az egyház vagyon tökéletes secularisátioja és az államnak teljes főfelügyelete az egyház felett, vagy legalább külső ügyekben, teljes és tökéletes oly autonomia, a minővel evangélikus testvéreink bírnak.

Ne higység főpapjaink és az eddigi eredmények szóvivői, hogy a tervezett szinleges autonomia által a katolikus egyház független állását biztosítani fogják. Felekezetünkön három, naponként tovább terjedő rákfene élődik. Az első az indifferentismus, mely a miveltebb körökben gyökeredzik, és onnan mindinkább mélyebb rétegekbe harapózik el. A másik a folyton növekvő ür, a mindig ellentétesebb helyzet, melyet a papság és a hívek elfoglálnak.

Harmadik a folyton növekvő ellenszenv nem csak az egyéb vallásfelekezetek, hanem épen a vallásos érzelmű és művelt de nem képmutató katolikus hívek részéről. Igaz, hogy bizonyos helyen az indifferentismussal nem törődnek, sőt titokban örömeztébb látják, mint tudománynyal párosult vallásos érzületet. Tudják, hogy a tudomány leghamarább kimutatja, hogy a katolikus vallás bizonyos intézményei legélesebb ellentétben állanak a keresztyénséggel. Az indifferentens azzal keveset törődik, míg a vallásos érzelmű, szent kötelességének tartja azt fennen hirdetni és ellene küzdeni; azért csak maradjanak indifferentsek, csak ne bántsák az egyház vagyont s ne lépjenek át tetteleg más vallásra.

Ámde ezen számítás hamis. Az indifferentismussal egyszersmind nő az ellenszenv is. Ha a közöny még oly nagy is, a korszellem halad, és mindig élénkebb színben tünteti ki azon ellenséges állást, mely a haladástól elzárt pap és a haladás folyamába önkénytelenül belesodort világi közt létezik. Legyen az indifferentismus még oly elterjedt, azon ellenszenvet, melyet a tudomány és felvilágosodás és a valódi vallásos érzet, a catholicismus ellen okvetlen költ, nem kisebbiti, sőt ellenkezőleg, épen annak egyszersmind tért is nyit. Ezen három tényező, lesz annak oka, hogy a catholicismus védtelenül fog állani, ha az állam hatalmas keze minden szinleges autonomia daczára az

egyházra súlyosodik, ha valamely politikai vagy socialis mozgalom az egész katholika vallást halomra dönti. Az egyház pedig hiába fogja gyermekeit hívni, azon gyermekeit, kik rég megszokták az egyház minden nyilvánulásában komédiát látni, azon gyermekeit — kik rég elfeledték az egyházszavára, mint anyjukéra hallgatni.

## IX.

### **Képzelt veszélyei a szabadelvű reformnak. A szabadelvű párt in-differentismusa. Mi tevők legyünk?**

Az olvasók egyike vagy másika talán ismeri azon tré-fát, hogyan szokás csibét magnetisálni. Az ember a csibét csendesen úgy fekteti le, hogy orra a földet éri; míg az egyik kéz az állatot a földön fekvé tartja, a másik kéz egy vonalt huz végig a padlón fehér krétával, épen a csibe orra előtt. A szegény tyukfi szabad akaratjának korlátozását a krétavonallal bizonyos causal nexusba látszik hozni, avagy más valamit vagy semmit sem képzeli, (kicsoda képes a csibe velőnek titkaiba behatolni?) Egy szóval, oly módon marad orrán fekvé a padlón, mintha ama krétavonal őt valóban a földhöz lánczolná.

Ezen csibe viseltéhez teljesen hasonlít a katolikusok eljárása vallási ügyeikben. Az egyház káros, haladás ellenes intézményeiről, főpapi hatalomról, józan és gondolkodó embe-rek közt alig van különböző vélemény. Még pártokat szerető hazánkban is e tekintetben egyenlő élesen nyilatkozik a Deákista és a szélsőbal, a balközép tagja és a nyugdíját el-költő schwarcz-gelb főtiszt; és mégis nem merünk, a tett te-rére lépni, félünk képzelt veszélyektől, félünk a kréta vonal-tól. Ilyen kréta vonal a folytonos utalás a népre, mely elfo-gult, könnyen fanatisálható sat.

Komolyan hiszszük-e, hogy a paraszt ember Magyaror-szágon azért fog forradalmat előidézni, „mert nem kénytelen a papnak ágybért s stolát fizetni, mert az oskola mester tisz-tességes állást foglal el. Avagy zenebona fog azért tá-madni, hogy a plébanos nem házsártoskodik többet szakács-néjával, hanem tisztességes feleséggel él, a helyett hogy a hazát fatyukkal szaporítja, a honnak törvényes és jó honpol-gárokat nevel, Sz. Pál parancsa szerint.

Vagy azt hiszik talán, hogy a paraszt ember kaszát és vas villát fog ragadni Róma végett, avagy azért, mert nem vagyunk oly szerencsések Antonelli és Páter Bekx kegyes mosolyát kiérdemelni.

És ha itt ott, egy vagy más zeloticus pap a hierarchia érdekében zenebonákra izgatja a népet, vajon a magyar állam, már oly gyenge, hogy ilyfélét meggátolni nem tudná? Vajon a végrehajtó hatalom, mely sokkal ártatlanabb politikai demonstrációknál és mozgalmaknál, különös erélyt tud tanusítani nem lenne Isten és ember előtt hivatva az ilyes kinövései ellen a butaságnak, otrombaságnak és képmutatásnak, (és pedig ép úgy a szereplők mint a titkos regisseurok ellen) a legnagyobb szígot kifejtteni?

Mások, és pedig épen a szabadelvű párt soraiból egészen máskép vélekednek. Ezen urak körülbelől így szólnak: „Roma és a hierarchia már rég elvesztették hatalmukat; ők mainap nem veszélyesek; azonkívül a korszellem folyton halad és annak éles fuvallata a catholicismus káros oldalait előbb vagy utóbb bizonyosan halomra dönti; minek tehát annak megingatásán fáradozni, ami amúgy is magától megdőll!” Én ezen nézeteket, főleg pedig az utolsó következtetést semmiképp sem oszthatom; Róma s a hierarchia már századok óta nem bírnak a régi hatalommal, és mégis ki fogná tagadni, hogy azon szellem, melyet Róma képvisel, katholikus országokban felette káros és veszélyes hatása? Emlékezzünk csak meg Spanyolországról, Belgiumról; emlékezzünk meg a dél-amerikai államokról: mily roppant itt az ellentét Északamerikához képest! Emlékezzünk, hogy még a szabad Svájcban is 1848-ban a jézsuiták miatt csaknem polgárháború tört ki. Ki tagadná, hogy a katholikusok milliói miveltebbek, önállóbbak és szabadságszeretőbbek lennének, ha nem állának a hierarchia nyomása alatt. Nem akarunk ennek igazolására a hazából példákat idézni. Hat milliói katholikus sorsa, nem közönyös; nem közönyös, vajon a 1400—1600 milliónyi egyházvagyon főpapi fényűzésre szolgál-e, hátultöltő fegyverek megszerzésére vagy államadósságok fizetésére fordítatik-e, avagy az ország miveltsége emelésében leli legnemesebb feladatát. Valóban épen mi ránk nézve nem közönyös, vajon ezen czélt most vagy 100 év múlva érzük-e el; minekünk, kik ezer évvel később jöttünk Európába, mint a többi nemzetek, kik a keleti hódító ellenében Európának véres előbástyáját képeztük, mi nekünk kik egyéb kedvezőtlen viszonyok folytán is, tudományban s iparban Europa mögött elmaradtunk, a haladás minden factorát meg kell ragadnunk, jobban kell sietnünk mint azoknak, kik az előmenetelnek egy hiányát más előzőkkel dúsan pótolják.

Ne felejtjük el azután, hogy a korszellem csak úgy halad, ha mi is haladunk. Ha mi összetett kezekkel nézzük a világ folyását, annak fuvallata bennünket illetni nem fog, épen úgy mint a tespedés és tunyaság opiumálmát alvó ázsiai azt nem érzi. Vajon nem igaz-e, hogy az ily ázsiaiságnak némi jelei nem hiányoztak nálunk sem; hátha beteljesül rosz

értelemben Napoleonnak azon állítólagos mondata, hogy Europa vagy köztársasággá vagy kozák-birodalommá fog válni?

Az eszméknek ezen menete annál szomorítóbban hat reánk, ha meggondoljuk, hogy éppen Magyarország lenne az üdvös egyházi reformnak alkalmas hazája; hogy a gondolkodó világi katolikusok 90%-a, valamint az alpapságnak nagy része határozottan liberális álláspontot foglal el; ha meggondoljuk, hogy autonomiánk könnyű szerrel megvalósulhatott volna, ha felelős miniszterünk nem választja éppen a legellenkezőbb utat. Ámde elmúlt esőnek nem kell köpenyeg; mit tevék legyünk a jövőben?

Tagadhatlan, hogy a nagyobb közönség e tekintetben nincs kellőleg tájékozva. Jelesen a következő három pártfelekezetest kell megkülönböztetnünk.

Azok, kik az eddigi úton jót várnak, az ultramontánok, száma oly csekély, hogy e tekintetben alig lennének figyelembe veendőek. (Annál jobban örvendhetünk kormányunk Schildára emlékeztető bölcs politikájának, mely a gyeplőt kezökbe adta.) Hogy ezen fractióval in merito nem vitázunk, azért az olvasó valószínűleg köszönettel fog lenni.

Egy másik, szintén nagy kisebbségben lévő töredék, az adott tért el akarja foglalni és a congressusban ha csak kisebb számú liberális fractiót is, akar létesíteni.

Legtöbben a dologról semmit sem akarnak tudni; az ügyek megoldását politikai és socialis uton várják, sőt azt hiszik, hogy az által, hogy a nyújtott tért elfoglalják, beleegyezni látszanak és kezököt megkötik. Én ezen utóbbi nézetet nem osztom egészen. A választó azért mert választási jogát gyakorolta, nem mondott le azon jogáról — ezen választási módzat, valamint az egész eddigi eljárás ellen működni — ép oly kevésbé mint képviselőjének nincsen tiltva, magán a congressuson liberális programot állítani fel, az eddigi eljárás ellen ovást tenni sat. A ki pedig semmi esetre sem akarja az eddig adott álláspontot elfoglalni, attól meg várjuk hogy legalább törvényes uton és módon, annak megváltoztatására törekedjék.

Azonban éppen a szabadelvű táborban semmi olyféle sem történt eddig. <sup>1)</sup> Hogy pedig a fait accompli-t megváltoztatni sokkal nehezebb feladat, arról nem lesz kétség. — Nem lehet tehát atól sem kétkednünk hogy az ilyféle indifferentismusnak, nagyon is veszélyes következései lehetnek.

Nézetem ezen szavakban öszpontosul: Ne legyünk közönyösek, hanem lépünk a cselekvés tevére! Erre pedig legcélzszerűbbnek tartanám, ha minden népesebb városban a szabadelvű férfiak sorából egyletek és állandó bizottmányok alakulnának. Feltéve miszerint azon közbizalmat élvező férfiak, ki kellen a papi agitációk hullámai, még a parasztság

<sup>1)</sup> T. i. az egyházszerkezet reformját illetőleg.

soraiban is hatástalanul megtörnének — és kik hivatva lennének — még a congressuson magán az igazságot kimondani, a dolgok eddigi menete ellen tiltakozni — ezen hivatásnak megfelelni határozattan nem akarnának — azon fentemlített bizottmányok feladata lenne:

Egyelőre a közönség figyelmét ébren tartani, a népet felvilágosítani, a hierarchiának szabadelvű frázisokkal agitációját leálcázni, az autonomia minden mozgalmait ellenőrizni.

Ha pedig a congressus azon cél felé tovább halad, melyet emberi számítás szerint bizton meglehetősen jósolni, annak eljárása ellen óvást tenni, az országgyűléshez petitionálni és végre egy ellencongressust összehívni, egy szóval mindent előmozdítása ezen a téren megkíván. Archimedes csak egy pontot akart, hogy a föld menetét megváltoztassa; ezen pont már formálisan meg van adva az által, hogy a clerus kénytelen volt a világi híveket az egyház fenntartására felhívni, azoknak jogát a külső szerkezetben elvileg elismerni. Foglajuk el legalább ezen pontot, sorakozzunk s nyujtsunk egymásnak kezét és cselekedjünk, — azon célra, hogy az isteni malaszt rossz sáfárait pharizeus-kísérleteikben megállíthassuk. Ha pedig Krisztus egyházát a hívek akarójának ellenére, folyton hamisítani nem átallanák, őket a keresztyén katolikus egyházból kizárjuk, melynek csak Kristus urunk szellemében akarunk hívei maradni mindörökké. Amen!

DE BALLACI GEZA.

